

BOPLATSEN I KV BOPLATSEN

EN SMÅLÄNDSK BOPLATS FRÅN BRONSÅLDER
OCH ÄLDRE JÄRNÅLDER

HOVSHAGA
VÄXJÖ SOCKEN

RAPPORT SMÅLANDS MUSEUM 1996:8
LOTTA HÖGRELL PETER SKOGLUND

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	5
Topografi och geologi	5
Fornlämningsmiljö	8
Arkeologiska undersökningar på Kronobergsnäset	8
Metoder och målsättningar	11
Målsättningar	11
Undersökningsmetodik	11
Fyndmaterial	12
Fosfatkartering	12
Provtagning	12
Pollenanalys	12
Undersökningsresultat	16
Husen	16
Övriga konstruktioner	26
Pollenanalys och makrofossil	26
Makrofossil	27
Fynd	28
Keramik	28
Flinta, övrig sten	30
Husdiskussion	31
Neolitikum	31
Bronsåldershusen	31
Järnåldershusen	33
Kronologi	34
Bebyggelse och kolonisation på Kronobergsnäset	39
Litteraturlista	43
Otryckta källor	44
Tekniska och administrativa uppgifter	44

INLEDNING

I april–juni 1995 genomförde Smålands museum en arkeologisk slutundersökning i kv Boplatsen, Växjö. Slutundersökningen föregicks av dels en arkeologisk utredning i två etapper, som utfördes 1992 av Riksantikvarieämbetet, UV-Stockholm och UV-Linköping (Jakobsson 1992, Borna & Kaliff 1992), dels av en förundersökning i augusti 1994 utförd av Smålands museum (Skoglund 1994 a).

Utredningen omfattade ett område om ca 1 km² och medförde att ett stort antal nya fornlämningar upptäcktes. Den inledande utredningen följdes av en etapp II-utredning med sökschaktgrävning. Inom kv Boplatsen kunde etapp II utredningen påvisa en boplats, som utifrån fynd av keramik daterades till romersk järnålder (Borna & Kaliff 1992).

Förundersökningen visade att här fanns en förhistorisk boplats i form av härdar, gropar och stolphål. Två slutundersökningsområden kunde avgränsas, ett i norr omfattande ca 2 000 m² och ett i söder omfattande ca 5 000 m². Utifrån fynd av keramik och ¹⁴C-dateringar daterades boplatsen till förromersk och romersk järnålder. Att döma av resultaten från förundersökningen fanns boplatslämningar även norr om den yta som kom att slutundersökas, men dessa var hårt åtgångna av plogen och det bedömdes inte motiverat att undersöka dem.

Rapporten presenterar först områdets karaktär vad beträffar geologi, fornlämningar med mera, därefter själva undersökningen och resultaten, samt slutligen en diskussion. Materialet kommer att bearbetas ytterligare och publiceras i en mer populär form senare.

TOPOGRAFI OCH GEOLOGI

Undersökningsplatsen var belägen på Växjöåsen, ca 4 km norr om centrala Växjö. Växjöåsen är en rullstensås som löper från Ingelstad i söder längs Torsjöns västra strand, vidare genom Växjö och norrut genom Helgasjön. På åsens höjdsträckning löper landsvägen från Växjö stad ut mot Kronobergs slottsruin. Undersökningsplatsen var belägen i en åker öster om landsvägen. Åkern sluttade svagt åt öster där den övergick i lägre belägen sankmark. Mitt i åkern gick en stenmur i väst-östlig riktning, vilken delade åkern i en sydlig och en nordlig del. I anslutning till stenmuren låg en ladugårdsgrund, RAÄ 181.

Naturgeografiskt ligger trakten kring Växjö på gränsen mellan Småländska höglandet och det flackare landskapet söder om höglandet, "Sydöstra Smålands skogs- och sjörika slättområden" (Naturvårdsprogram Kronobergs län 1989:11). Småländska höglandet har ingen fast, geografisk definition, men en användbar definition är att räkna de områden som ligger över 200 m-kurvan dit (Lagerås 1996:4). Växjö ligger ca 163-180 m ö h.

Växjö ligger vid Helgasjöns södra del. Norr och nordost om Helgasjön stiger landet, vilket bland annat avspeglar sig i sjöarnas nivåer. Helgasjön är belägen 162 m ö h medan Tjuredasjön, ca 2,5 km nordväst om Helgasjöns nordspets, ligger 179 m ö h. I söder och sydväst är förhållandena motsatta. Bergkvarasjön, ca 3 km sydväst om Helgasjöns sydspets, ligger 157 m ö h. Helgasjön tillhör Mörrumsåns vattenområde och Helige å, som Mörrumsån här heter, rinner från området norr om Helgasjön och söderut genom Bergkvarasjön, Kråkesjö m fl små sjöar ner till sjön Åsnen.

Två större isälvsavlagringar finns i området. En av dem är den ovan nämnda Växjöåsen, den andra är Bergundaåsen som löper från Åsnens östra strand i höjd med Jät, längs Helgasjöns västra strand och vidare norrut. Växjötrakten ligger i sin helhet över högsta kustlinjen, men istidssjöarna Värendsissjön och Fornåsnen har på sina håll lämnat efter sig finare och sorterade sediment, särskilt kring Åsnen söder om Växjö.

Den dominerande jordarten i området är sandig, siltig morän som är relativt fattig på block. Drumliner och drumlinoida former är vanliga. Halten fina fraktioner i jordartssammansättningen är större i höjdlägen, ett faktum som tillsammans med ett gynnsammare mikroklimat gjort dem mer lämpade för odling och bosättning än lägre liggande partier. Andelen torvmarker är förhållandevis låg jämfört med länets västra delar.

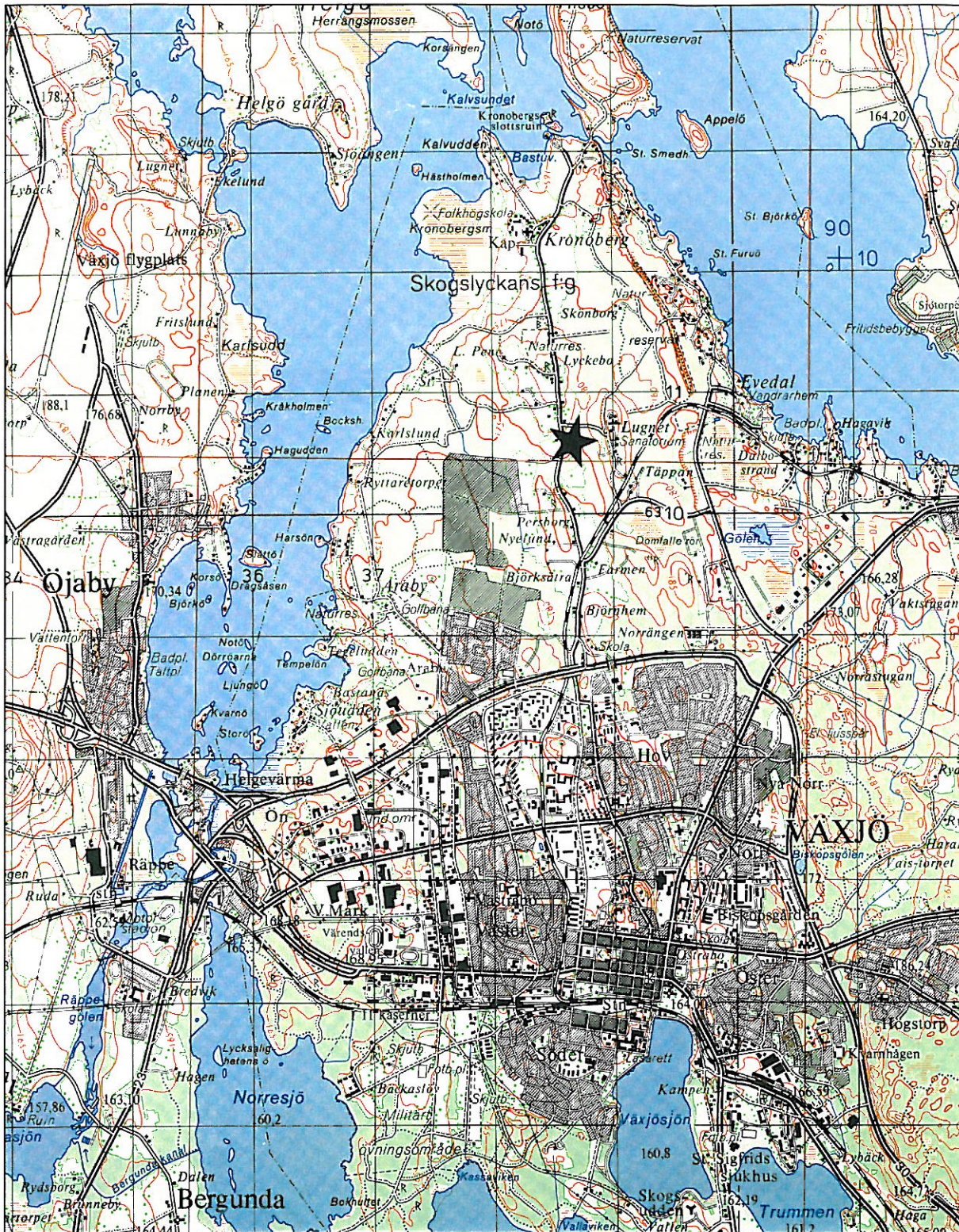

Fig 1. Utdrag ur topografiska kartan 5E Växjö SO. Platsen för undersökningen är markerad med en stjärna. Skala 1:50 000

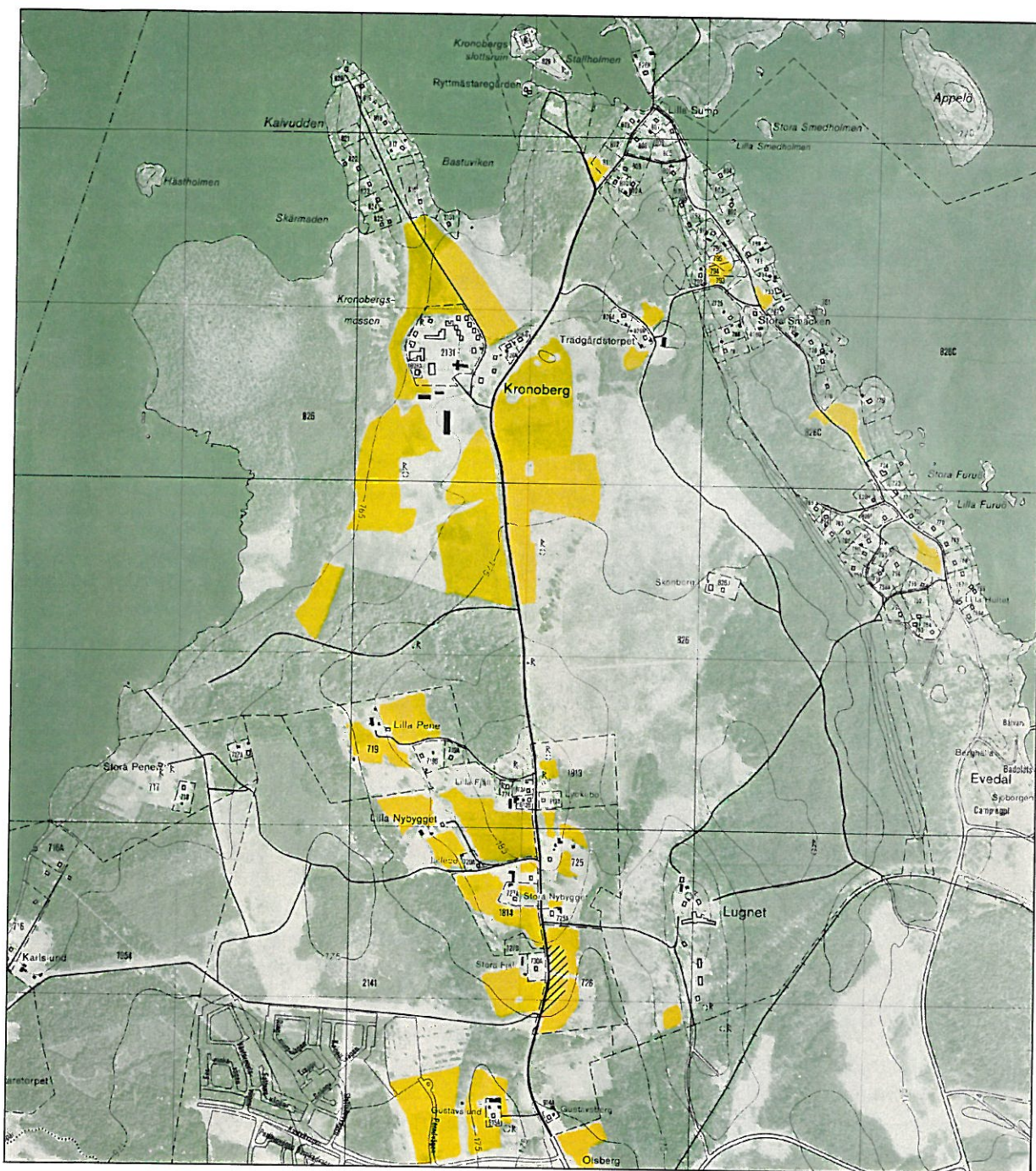

Fig 2. Utdrag ur ekonomiska kartan 5E 2h Kronoberg. Platsen för undersökningen är skrafferad. Skala 1:20 000

FORNLÄMNINGSMILJÖ

Trakten kring kv Boplatsen är rik på fornlämningar. Detta understryks av den senaste inventeringen i området som gjordes 1993–94. Inventeringen berörde delar av fem ekonomiska kartblad med en sammanlagd yta av närmare 100 km². Tidigare fanns det 148 registrerade fornlämningslokaler inom området. Efter avslutad inventering uppgick antalet fornlämningsnummer till 385. Den stora ökningen beror dels på att antalet gravlokaler ökat med nästan 100 nummer, dels att röjningsröseområdena, till skillnad mot tidigare, fått fornlämningsstatus.

De äldsta spåren efter mänsklig närvaro finner vi vid Kronobergsnäsets västra strand, utmed Helgasjön. Inom fornlämningarna 146 och 147 har man funnit spår efter redskapstillverkning i form av flint- och kvartsavslag. Boplatserna har förmodligen fungerat som tillfälliga jakt- och fångststationer. Utan arkeologiska utgrävningar är det emellertid omöjligt att närmare karakterisera boplatserna.

De äldsta fornlämningarna, som är synliga ovan mark, är hållkistorna. Detta är en relativt vanlig fornlämningskategori i trakten, även om endast någon enstaka återfinns på Kronobergsnäset. Hållkistorna är i allmänhet 3–5 m långa, en dryg meter breda och anlagda i rösen och stensättningar. De uppfördes under senneolitikum, men i flera fall har de använts som begravningsplatser även under brons- och järnålder.

Med senneolitikums hållkistor möter oss de första spåren av en fast organiserad bygd, en utveckling som fortsätter under bronsålder och äldre järnålder. Nu utökas antalet fornlämningskategorier, och utöver gravar i form av rösen och stensättningar, uppträder också skålgropar och fossil åkermark.

Rösen och stensättningar återfinns på moränhöjdernas krönlägen och på välexponerade avsatser i slutningarna. Rösen är ofta mycket stora. Inom det revideringsinventerade området finns Domfälle rör, RAÄ 126, ett av länets största rösen, som är 30 m i diameter och 3,5 m högt. Storrösen är en gravform som brukar hänföras till äldre bronsålder. Stensättningarna däremot förmodas vara yngre, med en huvudsaklig tillkomsttid under yngre bronsålder – äldre järnålder. Rösen och stensättningar är ofta belägna i mindre grupper nära varandra. Sekundärbegravningar är vanliga, och såväl rösen som stensättningar är därför att betrakta som begravningsplatser med lång kontinuitet.

Stensättningarna återfinns ofta i röjningsröseområden. Sambandet är inte bara rumsligt utan också kronologiskt. De senaste årens undersökningar av fossil åkermark har visat att områdena i allmänhet kan dateras till yngre bronsålder och äldre järnålder. Röjningsrösen utgörs av låga, flacka och övertorvade stensamlingar, 2–6 meter i diameter. I allmänhet saknas synliga åkerbegränsningar i form av stensträngar eller åkerhak. Röjningsrösen antas vara spår efter någon form av kringflyttande jordbruk som bedrivits över stora områden. Områdenas storlek förklaras av att marken legat i långtidsträda. Den fossila åkermarken återfinns i första hand på moränhöjderna, och begränsas av naturliga hinder som våtmarker och sankmarker. Området norr om Växjö har drabbats hårt av senare tiders exploatering. De röjningsröseområden som finns kvar är därför fragment av ursprungligen större områden. Det är därför rimligt att räkna med ett fullkoloniserat landskap under äldre järnålder, där i princip all odlingsbar mark varit ianspråktagen för odling.

I anslutning till stensättningar och röjningsrösen finner man ofta skålgropar. Skålgropar är lämningar efter forna tiders kulter och riter. Att de uppträder tillsammans med såväl gravar som fossil åkermark, säger förmodligen något om i vilket sammanhang de tillkommit.

Vid övergången mellan äldre och yngre järnålder förändras fornlämningsbilden. De gamla begravningsplatserna ersätts av gravfält med en mängd olika gravformer. I större utsträckning än tidigare gravläggs nu den enskilde individen i en egen grav.

I vissa fall är gravfälten belägna i anslutning till rösen och stensättningar men ofta saknas kontinuitet bakåt i tiden. Lokaliseringen till moränhöjderna är nu inte längre lika självklar, utan flera av gravfälten uppträder i nära anslutning till Helgasjön. Det finns fyra sådana gravfält på Kronobergshalvön som vardera omfattar 6–75 gravar. Man kan förmoda att de representerar enskilda gårdar eller mindre byar. Gravfälten är inte enhetliga till sin karaktär, utan består av flera olika gravtyper som treuddar, skeppssättningar, resta stenar, högar, högliknande stensättningar och ofyllda ovala stensättningar. Variationen i gravskicket gör det svårt att säga huruvida gravfälten utnyttjats samtidigt eller om de avlöst varandra.

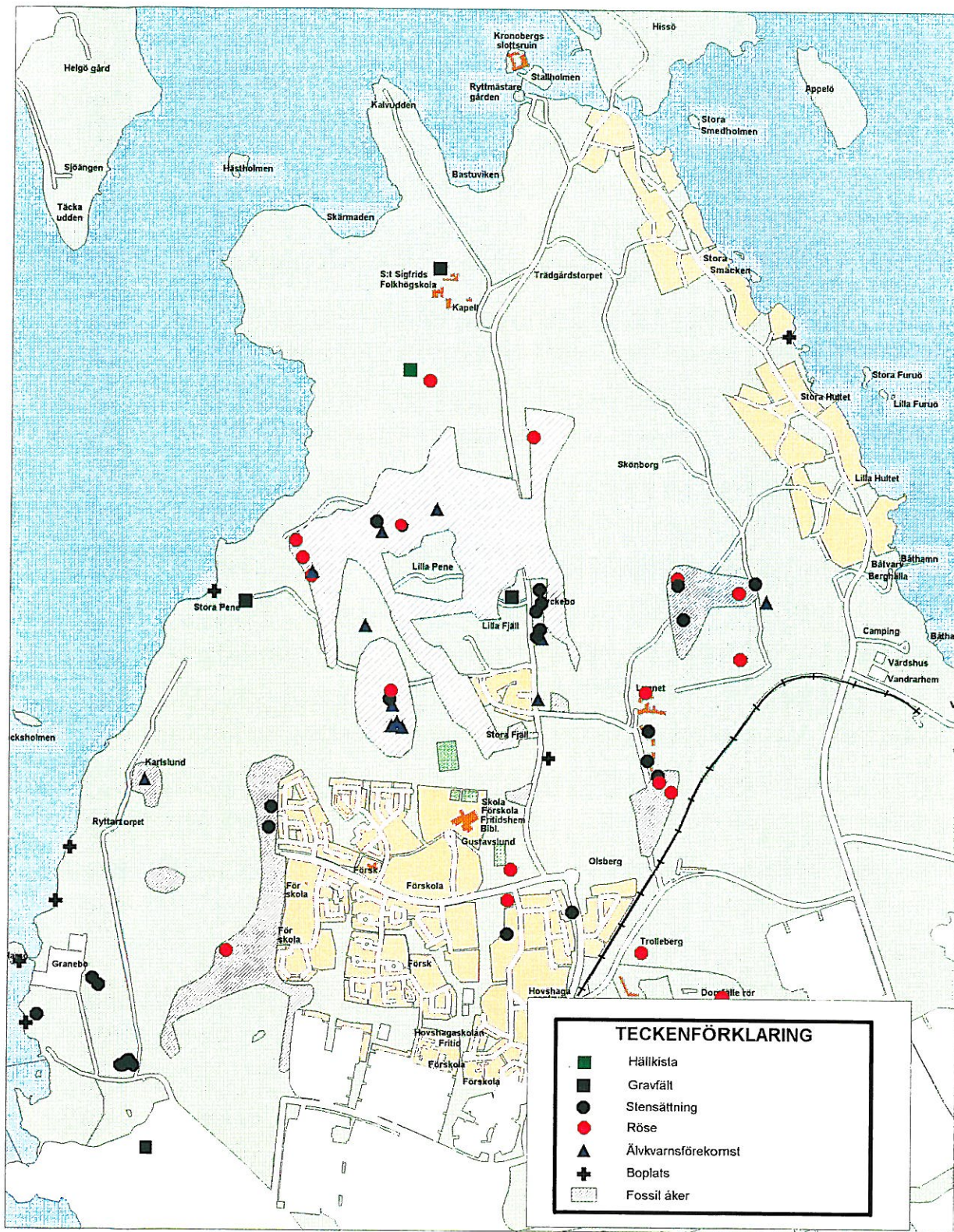

Fig 3. Fornlämningar på Kronobergsnåset.

Under medeltid finns två byar belagda på Kronobergsnäset – Tjuraby och Araby. Araby har legat i anslutning till gravfältet RAÄ 149. Ett av de fyra gravfälten, RAÄ 111, utmärker sig genom sin storlek. Här finns 75 gravar men gravfältet har tidigare varit större. Det är ett av de största gravfälten i trakten. Den bakomliggande orsaken kan vara att det ska kopplas till den nu försvunna byn Tjuraby. Enligt Sigfridslegenden, som tillkom i början av 1200-talet, men som beskriver situationen vid övergången vikingatid – medeltid, ska Tjuraby ha varit värendsbornas tingsplats (Larsson 1991:22, Elgqvist 1931:172 ff).

ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR PÅ KRONOBERGSNÄSET

Hovshaga har alltsedan 1960-talet varit ett expansionsområde för Växjö stad, vilket medfört flera arkeologiska undersökningar under årens lopp. Undersökningarna har bedrivits med olika utgrävningsmetoder och med skilda målsättningar. I huvudsak kan tre olika perioder urskiljas.

Den äldsta är en fyndorienterad fas, som sträcker sig från de första utgrävningarna i slutet av 1800-talet fram till omkring år 1960. Undersökningarna utgjordes ofta av begränsade gravundersökningar tillkomna på enskilda initiativ.

I slutet av 1960-talet sker de första större exploateringsundersökningarna. De karakteriseras av att man var inriktad på enskilda objekt, framför allt gravar. I de fall röjningsrösen undersöktes, var det för att konstatera att det inte rörde sig om gravar. Misstänkta boplatsslågen fosfatkarterades, vilket sedan följdes upp med provgrävningar och antikvariska kontroller. Dessa undersökningar ledde sällan, eller aldrig, vidare till större boplatundersökningar.

Efter 1990 präglas det arkeologiska arbetet av ambitionen att undvika ingrepp i komplexa och välbevarade fornlämningsmiljöer. En viktig målsättning är också att finna och undersöka eventuella förhistoriska boplatser som berörs av exploatering.

En av de äldsta väldokumenterade undersökningarna är Erik Flodéus undersökning av en hällkista, RAÄ 92, belägen vid Kungsgården på Kronoberg. Hällkistan låg i ett skadat röse som var 15 m i diameter. I kistan fann man bland annat en skafthålsyx, sex flintdolkar och en pilspets av flinta samt brända ben och en järnkniv. Fynden visar att kistan anlagts och haft sin huvudsakliga användningstid under senneolitikum, men att den också använts för begravingar under äldre järnålder. Efter att hällkistan grävts ut flyttades den till museiparken i Växjö (Flodéus 1937).

Sommaren 1944 undersökte landsantikvarien J. E. Anderbjörk ett jordblandat röse inom gravfältet RAÄ 90, Kronobergs kungsgård. Röset var 4 meter i diameter och 0,5 meter högt. När röset avlägsnats framkom på den ursprungliga marknivån ett brandlager, 1,5 m i diameter och 0,1 m tjockt. I lagret låg keramikskärvor, brända ben och delar av en oval spännbuckla (Anderbjörk 1945).

1968 utförde Riksantikvarieämbetet, under ledning av Björn Ambrosiani, en arkeologisk undersökning av rösen RAÄ 79 och 80. Efter avtorvning framkom det ytterligare ett tjugotal gravar i form av stensättningar, men här fanns också två skeppssättningar med omkullfallna stävstenar. Skeppssättningarna var stenfyllda och 20x4 respektive 16x4 m stora. De bägge skeppssättningarna överlagrade en stensträng och i direkt anslutning till gravarna fanns röjningsrösen. Undersökningen avbröts efter avtorvning och plandokumentation och området undantogs från exploatering. Den begränsade undersökningen understryker det faktum, att ytterligare ovan mark ej synliga gravar ofta finns i anslutning till rösen och stensättningar. Undersökningen visar också på det nära sambandet mellan agrara lämningar och gravar – gravfältet har uppenbarligen anlagts på en äldre åkeryta (Ambrosiani 1973).

Under 1985 och 1986 gjorde Smålands museum flera arkeologiska undersökningar på Hovshaga. Bland annat delundersöktes ett skärvtensröse, RAÄ 113, vilket ¹⁴C daterades till äldre bronsålder (Åhman 1994). Omedelbart öster om skärvtensröset förundersökte Riksantikvarieämbetet 1992 ett område med fossil åkermark. Ett tjugotal rösen karterades och fyra undersöktes. Rösen ¹⁴C-daterades inte, men i ett av rösen fann man förhistorisk keramik och flintavslag i fyllningen mellan stenarna. Keramiken daterades till äldre järnålder. I anslutning till rösen påträffades en härdbotten och ett stolphål. Förmodligen finns här en skadad boplat (Borna & Kaliff 1992).

1986 utförde Smålands museum en arkeologisk undersökning vid Nyelund, Hovshaga. En stensättning undersöktes och borttogs. Stensättningen var 15 m i diameter och 0,5 m hög. I ett omrört lager i anslutning till graven påträffades en bronsfibula som daterades till bronsålderns period III. Utgrävaren håller för troligt att fibulan ursprungligen legat i graven och därmed också daterar denna. I direkt anslutning till stensättningen framkom omkring 19 skålgropar. I stensättningens omedelbara närhet finns ett kvadratisk röse 14x14 m stort, samt ett röse, 22 m i diameter (Åhman 1994).

1994 utförde Smålands museum en arkeologisk förundersökning i samma område och grävde då ut två röjningsrösen, en stensträng och fem härdar. Stensträngen och ett av röjningsrösen fick mycket samstämmiga dateringar, med två sigmas säkerhet 1 700-1 400 BC. Det andra röjningsröset daterades till förromersk järnålder. Till samma tid kunde också en av härdarna dateras (Skoglund 1994b).

Dateringen av en äldsta röjningsfas till 1 700-1 400 BC är överraskande gammal. Vi vet från undersökningar i andra delar av länet, att den stora expansionen inom röjningsröseområdena sker under förromersk och romersk järnålder. Ett lokalt pollendiagram, taget i anslutning till kv Boplatsen, visar att landskapet kring kärret öppnas upp som en följd av extensiv betesdrift omkring år 2 000 BC. (Ekström & Lagerås 1995). Omkring 1 200 BC intensifieras betesdriften, röjningar sker och åkerbruk kan beläggas. I analogi härmed skulle de äldsta dateringarna i Nyelund representera en första röjning uppe på moränhöjderna, röjningar som sedan intensifierats och utvidgats under äldre järnålder, vilket bland annat dateringen av ett röjningsröse till förromersk järnålder visar.

METODER OCH MÅLSÄTTNINGAR

Målsättningar

När slutundersökningen av kv Boplatsen inleddes våren 1995 var inga hus från brons- eller järnålder kända i Smålands inland. Trakten kring Helgasjön är mycket rik på fornlämningar från dessa perioder och är ett av de rösetätaste områdena i Sverige (Hyenstrand 1984:58f). Särskilt Kronobergsnäset uppvisar en fornlämningsbild som tyder på långvarig och kontinuerlig bosättning. En av målsättningarna med undersökningen var att identifiera huslämningar från dessa perioder. Förundersökningen hade visat att det fanns kraftiga, stenskodda stolphål på platsen. Utgångspunkten vid slutundersökningens början var att flera av dem ingick i huskonstruktioner. Tre av fyra ¹⁴C-dateringar från förundersökningen låg i intervallet bronsålderns period V till yngre romersk järnålder.

Utöver ambitionen att finna förhistoriska långhus var målsättningen också att analysera boplatsens struktur, så långt detta var möjligt, då endast delar av ett omfattande bosättningsområde berördes av undersökningen.

En viktig målsättning var också att sätta boplatsen i relation till det omgivande landskapet. Den äldsta kartan över området som visar markanvändning är från år 1725. Den visar torpet Fjällen med en liten åker och äng. En karta från 1902 visar att platsen för undersökningen vid den tidpunkten till stora delar var åker och översållad med små odlingsrösen. Dessa odlingsrösen utgör rester av ett delvis bortodlat område med fossil åkermark som sträckt sig också över det som nu är totalröjd åker. För att erhålla kunskap om markutnyttjandet under äldre tid gjordes inom ramen för slutundersökningen en pollenanalys i ett kärr ca 200 m söder om den undersökta ytan. Syftet med pollenanalysen var också att försöka koppla expansions- och regressionsfaser till bosättningsintensitet. Kärret valdes ut som lämplig analyslokal då det dels är den närmast belägna våtmarken, dels har ett litet pollenupptagningsområde och kunde därför antas spegla vegetationsutveckling och markanvändning inom ett begränsat område.

Undersökningsmetodik

Utifrån resultaten från förundersökningen avbanades två områden, en yta norr om RAÄ 181 som omfattade ca 2 000 m² och en söder om RAÄ 181 som omfattade ca 5 000 m². Den avbanade ytan ritades i skala 1:50, varefter anläggningarna grävdes ut och ritades i profil i skala 1:20. Matjordslagrets tjocklek varierade mellan ca 0,15 m i de hårdare plöjda delarna i norr till 0,35 m i de lägre liggande partierna i söder.

Fyndmaterial

Utöver att finna och dokumentera eventuella huskonstruktioner var ambitionen att återfinna så stor del av fyndmaterialet som möjligt. Området var hårt plöjt och utsikten att finna fyndförande kulturlager bedömdes som liten. Därför sparades tre matjordsklackar på det norra området och fem på det södra. Avsikten var att sålla eller hacka jorden i dessa för att på så vis återfinna en större mängd fynd. När tiden för undersökningen närmade sig sitt slut, visade det sig vara ett alltför omfattande arbete, varför endast en del av en matjordsklack kom att undersökas och de övriga schaktades bort. Den matjordsklack som undersöktes gav inga större fyndmängder.

Fosfatkartering

Fosfatkartering är en metod som använts i stor utsträckning tidigare i Kronobergs län. Stora delar av området i anslutning till kv Boplatsen fosfatkarterades under 1980-talets mitt, i flera fall med höga värden (100-150 P°, ca 440-650 ppm). Trots detta företogs inga mer omfattande arkeologiska undersökningar. Ett område, ca 100 m nordväst om kv Boplatsen, undersöktes 1990 genom antikvarisk kontroll och ca 40 härdar dokumenterades (Vogel 1993). I övrigt har endast mindre provundersökningar på tänkbara boplatstyror företagits.

För att bakvägen undersöka vad fosfatvärdena representerar har vi därför tagit prover på de två boplatser som undersökts de sista två åren, förutom kv Boplatsen också kv Universitetet, en boplat från stenålder och järnålder som undersöktes 1994 (Högrell & Skoglund 1995). Kv Universitetet gav förbluffande låga värden med ett maximum på 90 ppm, vilket översatt i fosfatgrader är ca 20 P°.

Inom slutundersökningsområdet i kv Boplatsen togs först fem fosfatstegar med ett prov i matjorden, ett i övergången mellan matjord och alv, och ett en decimeter ner i alven. Syftet var att undersöka hur fosfaterna var spridda. I alla fem fallen gav det nedersta provet det högsta värdet. Vid en provtagningspunkt skilde det drygt 100 ppm mellan det högsta och lägsta värdet från samma punkt, vilket visar hur viktigt det är att proven tas på samma nivå för att resultatet ska bli användbart. De följande proverna togs med ca 24 m mellanrum, dels över den undersökta ytan, dels öster om denna. Syftet var inte att lokalisera en boplat eller analysera aktiviteter mot bakgrund av fosfathalten, utan att skaffa ett referensmaterial till tidigare fosfatkarteringar. Resultatet visar att värdena var högre i undersökningsområdets västra del, särskilt i sydväst där tre prov gav 350, 400 respektive 500 ppm. Till största delen ligger värdena inom schakten på 150-200 ppm. Utanför boplatsen låg värdena på 50-100 ppm.

Ytterligare en serie fosfatprover togs i och i anslutning till två system med pinnhål, vilka föreföll bilda två mindre hägnader (K I och K II). Tanken var att dessa eventuellt varit ägnade att hägna inne eller ute djur, vilket skulle kunna ge utslag i olika fosfathalter innanför och utanför. Några sådana slutsatser kan dock inte dras med ledning av fosfatproverna.

Provtagning

I flera stolphål påträffades förkolnade spannmålskärnor. Förutom kolprover togs därför även prover för makrofossil i vissa stolphål. Det är i första hand detta material som använts till ¹⁴C-analyser. Inom ramen för slutundersökningen har sammanlagt 16 kolprover daterats vid Thé Svedberglaboratoriet vid Uppsala Universitet. Dateringarna har kalibrerats efter Stuiver & Becker 1986. Om inget annat anges i texten avser dateringarna kalibrerade värden med två sigmas säkerhet.

Pollenanalys

För att få en bild av hur markanvändningen och vegetationen förändrats över tiden i boplatsens närhet, gav Smålands museum i uppdrag åt Kvärtärgeologiska institutionen att utföra en pollenanalys. Analysen utfördes på borrkärnor tagna från ett kärr ca 200 m söder om utgrävningssytan. Arbetet har utförts av Per Lagerås och Jonas Ekström. Resultaten redovisas i Kvärtärgeologiska institutionens rapportserie "Lundqua Uppdrag vol 23" (Lagerås & Ekström 1995).

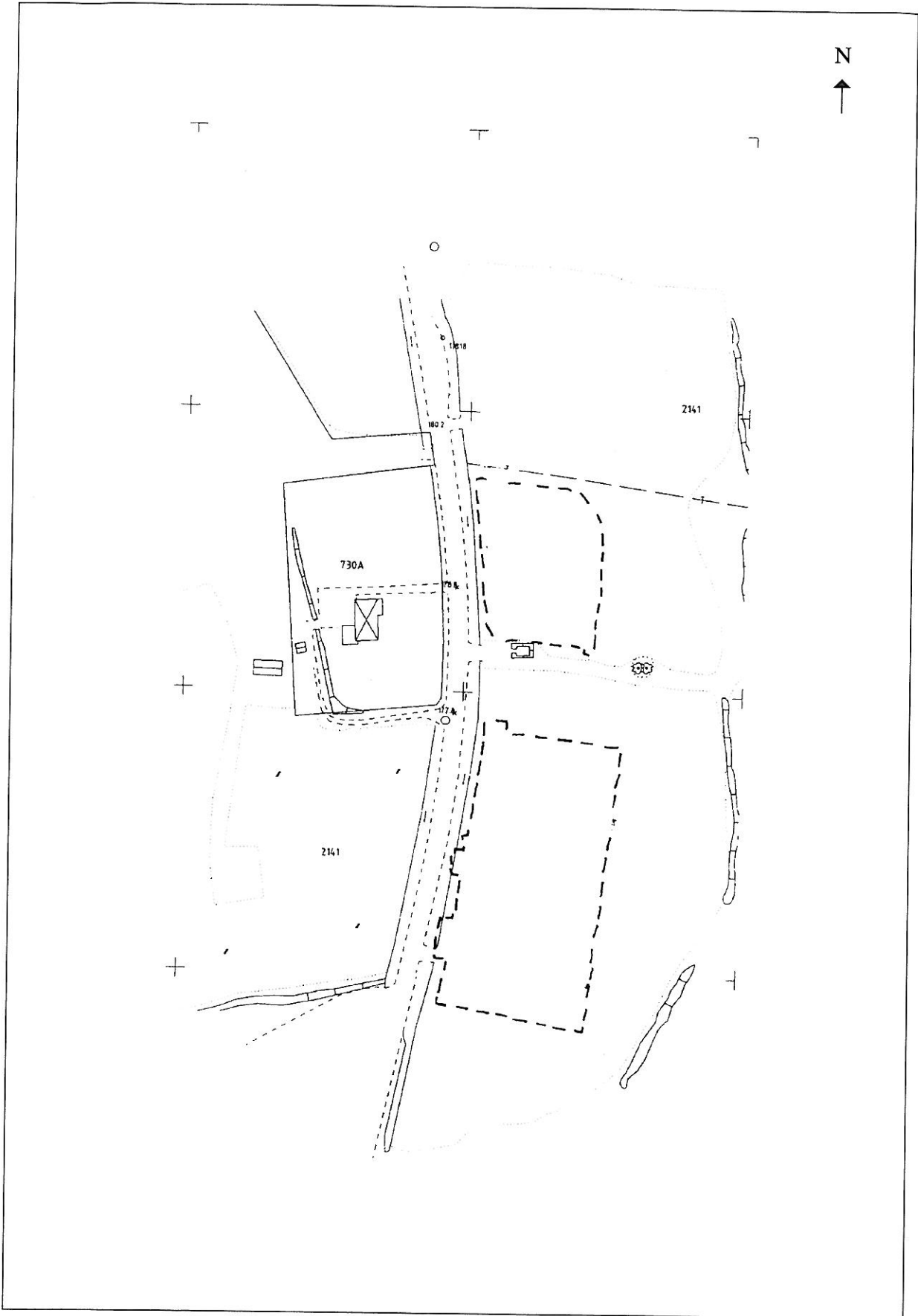

Fig 4. Översiktsplan i skala 1:2 000 över undersökningsplatsen.

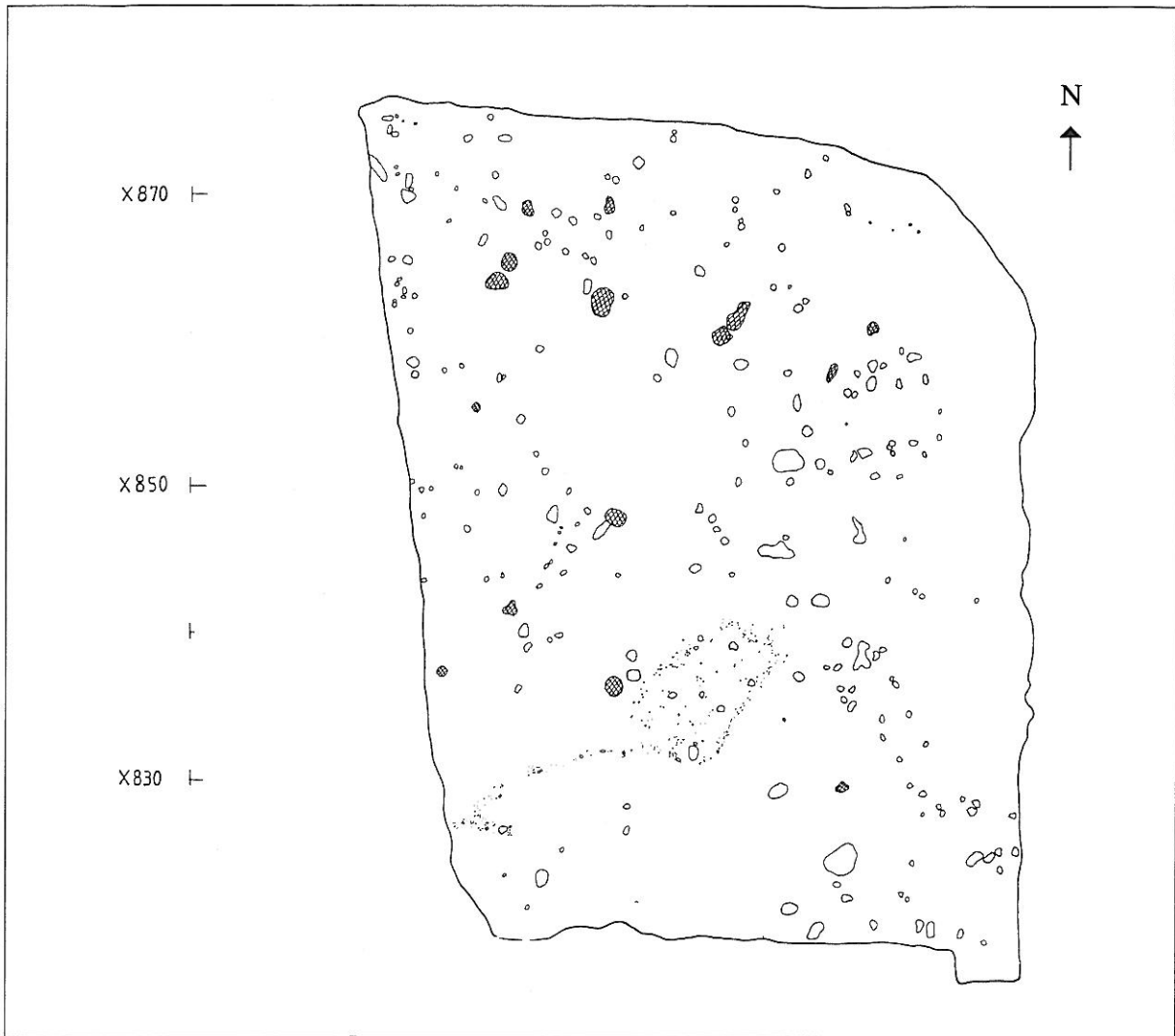

Fig 5. Schaktplan norra området. Alla anläggningar markerade. Skala 1:500

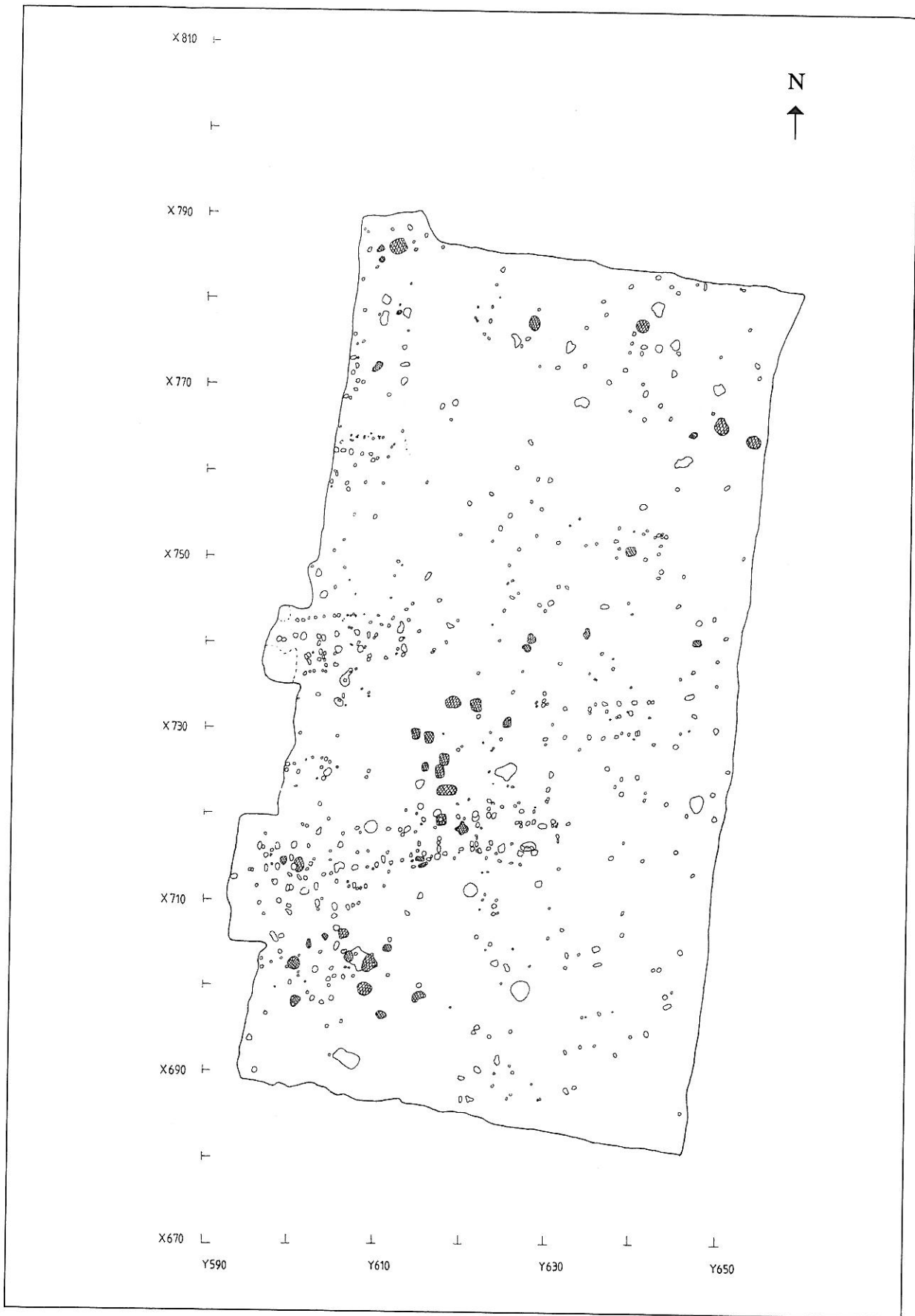
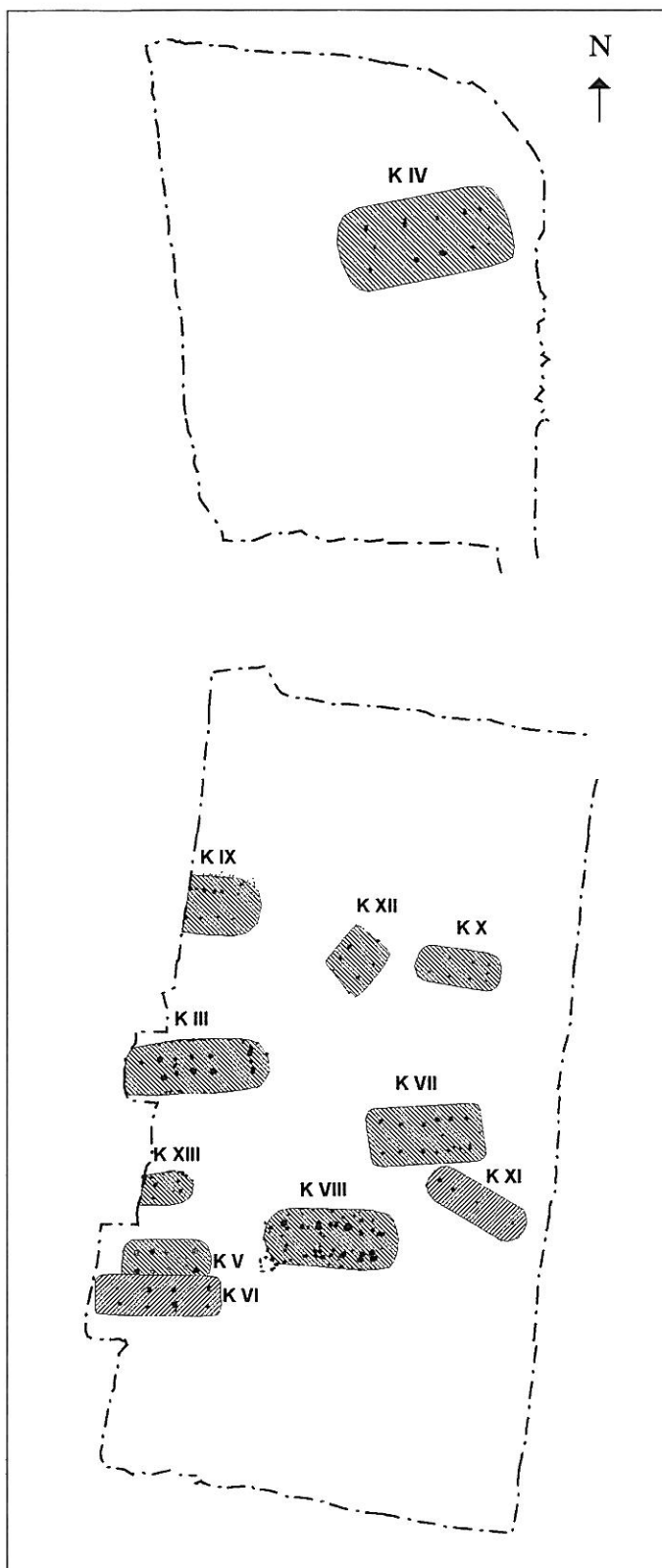

Fig 6. Schaktplan södra området. Alla anläggningar markerade. Skala 1:500

UNDERSÖKNINGSRESULTAT

Sammanlagt dokumenterades 1 088 anläggningar varav 81 härdar/kokgropar, 116 gropar och 775 stolphål samt ca 60 pinnhål. Under fältarbetet identifierades åtta långhus, vilka gavs beteckningarna K III-K X,

där K står för konstruktion. Under efterbearbetningen har ytterligare några tänkbara konstruktioner identifierats, K XI-K XIV. Dessutom påträffades två system av pinnhål på det norra området, K I och K II. Anläggningarna är ojämnt spridda över ytan och i några fall har det varit mycket svårt att reda ut det virrvarr av stolphål som förekommer där koncentrationerna varit som tätast. Det gäller till exempel området med K V-K VI och i viss mån även K VIII. Alla husen utom ett, K IV, ligger på det södra området. Med ett undantag är samtliga långhus orienterade i väst-östligriktning.

En stor mängd härdar var tydligt fyrsidiga. Särskilt ett område sydöst om K IV utmärker sig med närmare ett dussin rektangulära härdar, orienterade i öst-väst eller i nord-syd.

De förhistoriska fynden utgjordes främst av keramik. Ett fåtal avslag av flinta, kvarts och bergart tillvaratogs. Dessutom påträffades en del fynd från efterreformatorisk tid såsom keramik, glas och bitar av kritpipor.

Husen

Ur den stora mängd stolphål som framkom vid undersökningen har nio långhus kunnat identifieras. I ett av husen kunde två tydliga byggnadsfaser dokumenteras. Ett hus är tvåskeppigt medan övriga långhus är treskeppiga.

I bästa fall finner man inte bara stolphålen efter den takbärande konstruktionen utan också stolphål efter väggar, mellanväggar, ingångar samt härd. Här har materialet från kv Boplatsen brister. I endast tre fall finns större delar av väggen bevarad och i endast ett fall finns en härd som kan knytas till ett hus. Ett förhållande som bidragit till skador på några av husen är landsvägen som löper omedelbart väster om utgrävningsytan. Vid vägens anläggande har den västra delen av husen K III och K IX förstörts, möjligen också K VI och K V.

Fig 7. Översikt över husens läge i schakten.

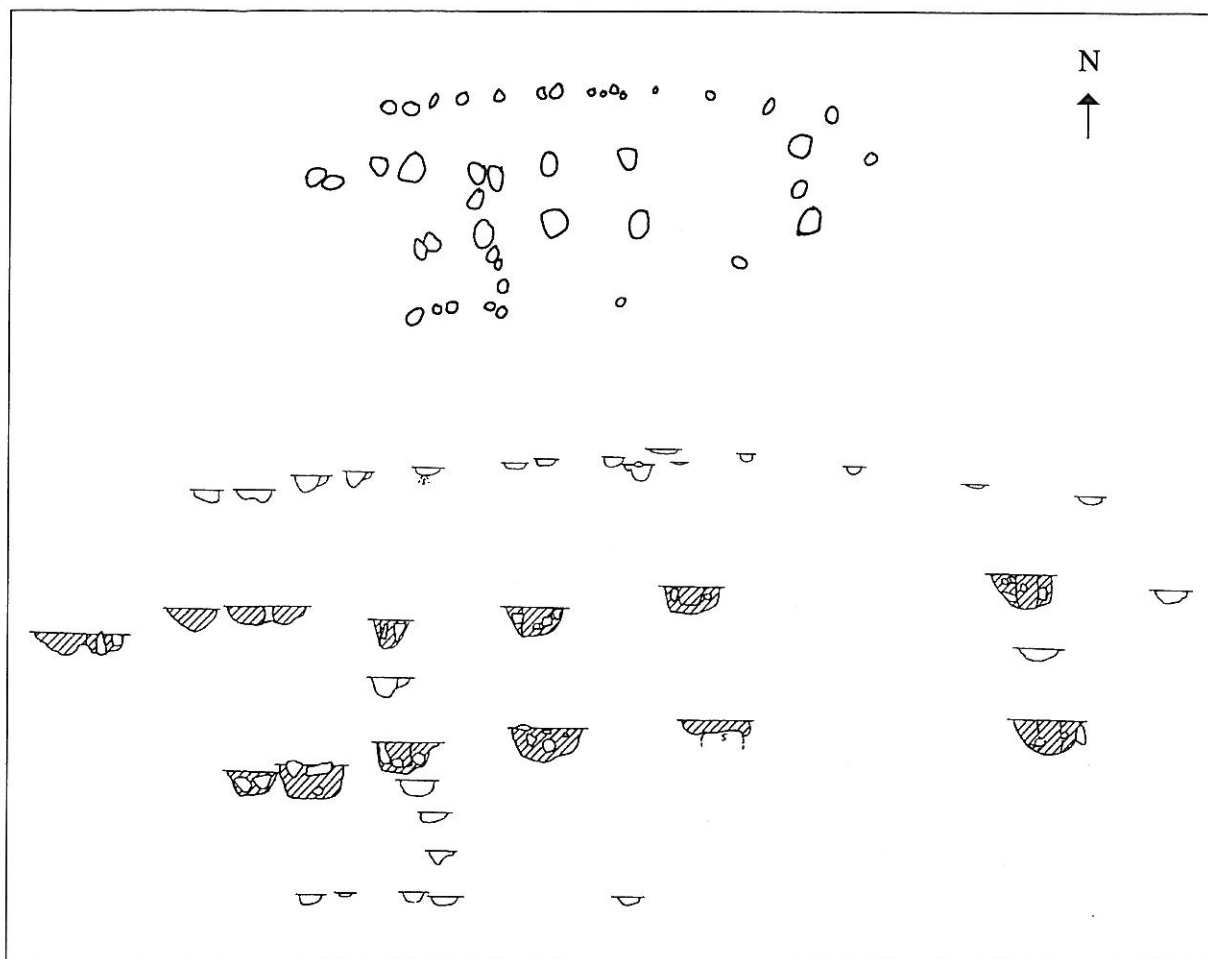

Fig 8. K III. Plan i skala 1:200. Profiler i skala 1:80.

I en text som beskriver förhistoriska hus blir terminologin lätt förvirrad. I det följande har termen *bockpar* använts som beteckning för de stolphål som utgör lämningar efter två takbärande stolpar som har ingått i ett par. Termen ersätter den mer otympliga termen *stolppar* och har hämtats från Mats Larssons artikel i *Hus och Gård* (Larsson 1996). *Stolprader* används för att beteckna den rad av stolphål efter takbärande stolpar som bildar en linje i ett två- eller treskeppigt hus. Ambitionen har varit att undvika uttryck som *takbärande stolphål* och liknande. Nedan presenteras husens typ, orientering, mått, antal *bockpar* och konstruktion samt djupet på stolphålen.

K III är ett treskeppigt långhus, orienterat i öst-väst. Huset har varit minst 18x6,5 m stort. Västra delen är förstörd av landsvägen och recenta gropar. Djupet på stolphålen till takbärarna varierade mellan 0,14 och 0,40 m. Störningarna i väster gör att endast fem stolphål efter takbärande stolpar är bevarade i södra stolpraden medan sex finns kvar i den norra. De östligaste stolphålen undersöktes vid förundersökningen. *Bockparen* är placerade på regelbundna avstånd från varandra, från väster räknat 2,2 m, 2,2 m, 2,1 m, 2,0 m samt 5,1 m. Den norra vägglinjen är till största delen bevarad och den södra är delvis bevarad. Även vid östra gaveln finns stolphål efter stolpar som bör ha ingått i väggen. Det andra och det femte kompletta *bockparet* från väster räknat ingår i mellanväggar. *Bockbredden* är ca 1,8 m. Husets bredd är 6,5 m. Det finns inga tydliga ingångar och ingen härd.

Kol från två stolphål i *K III* daterades. Från A 515 användes förkolnade sädeskorn till datering, från A 444 en förkolnad örtstjälk. Båda dateringarna ligger i romersk järnålder/folkvandringstid, 130-532 AD respektive 240-580 AD. Ett viktat medelvärde ger 240-533 AD.

I stolphålet A 63 framkom två mindre bitar grovt magrad keramik samt en finare magrad mynningsbit. Keramiken är inte möjlig att datera närmare än äldre järnålder.

K IV är ett treskeppigt långhus, orienterat i ostnordost-västsydväst, bestående av fem något oregel-

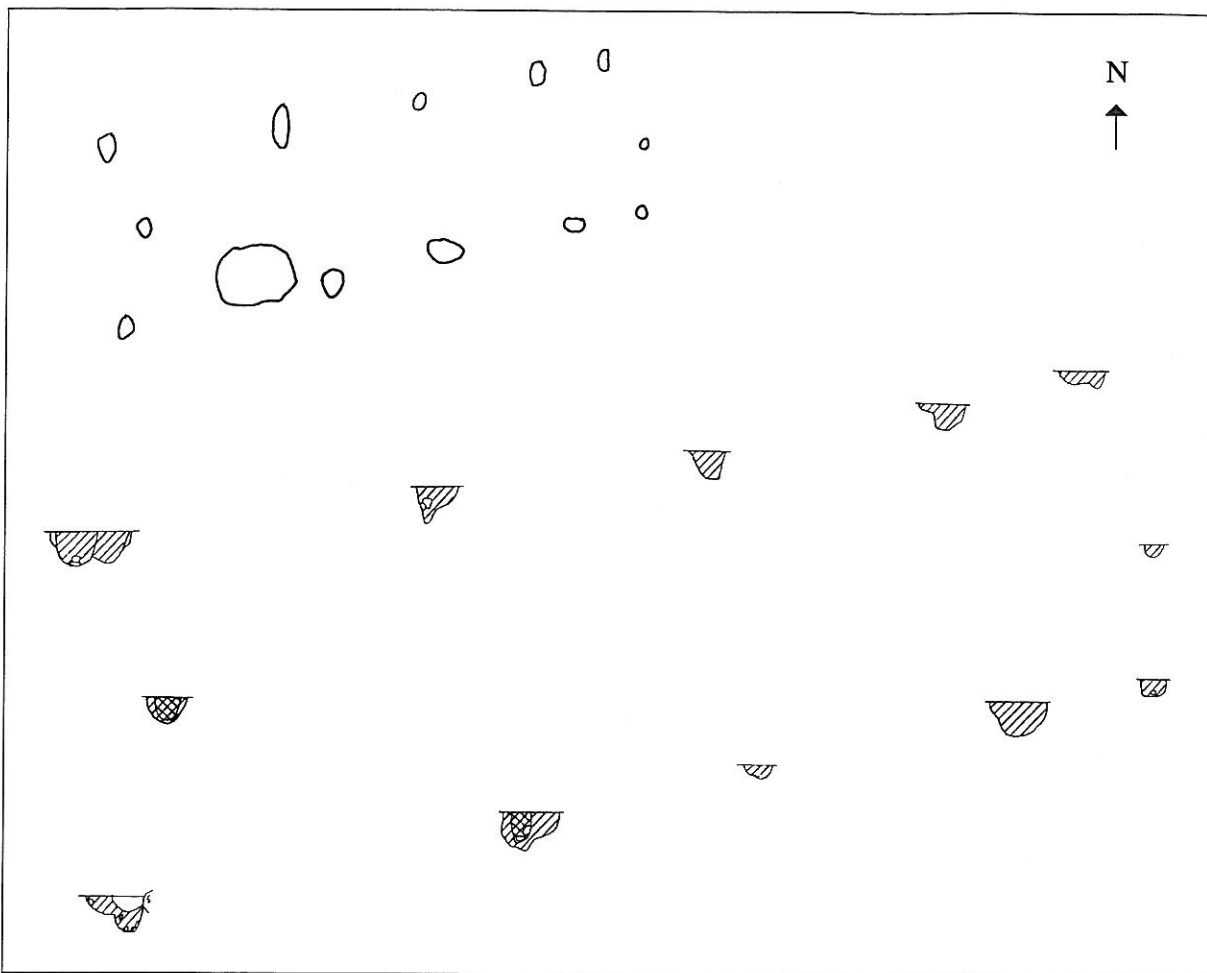

Fig 9. K IV. Plan i skala 1:200. Profiler i skala 1:80.

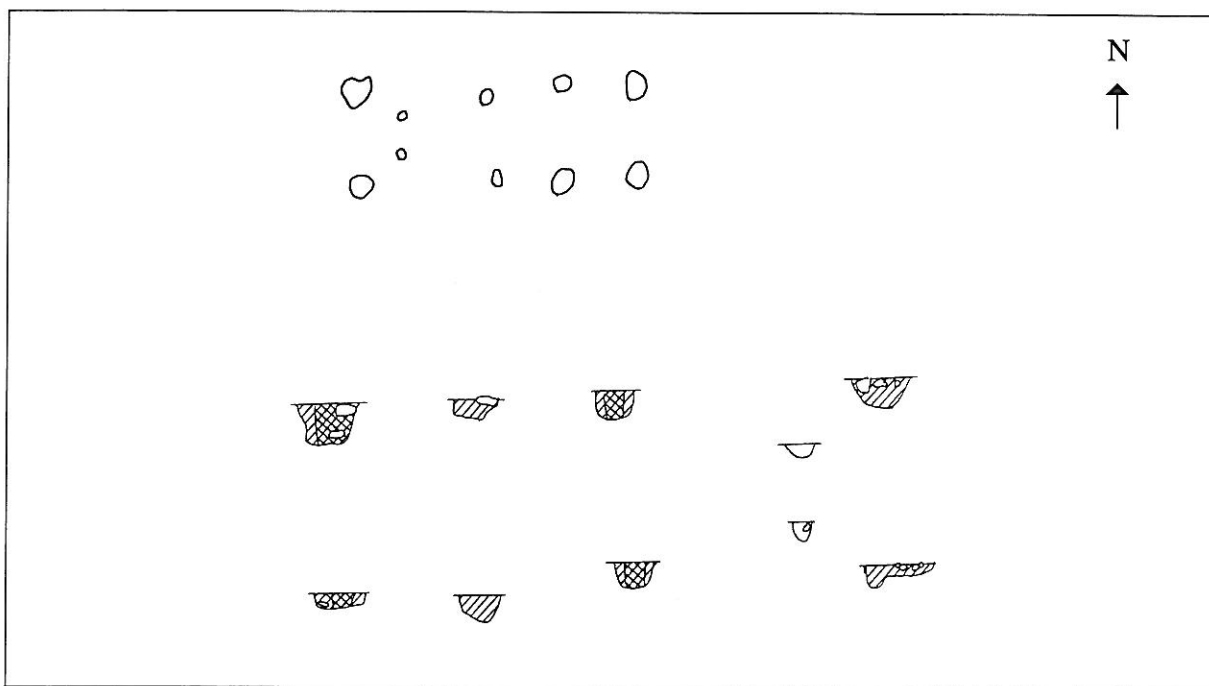

Fig 10. K V. Plan i skala 1:200. Profiler i skala 1:80.

bundet placerade bockpar. Husets ursprungliga storlek kan uppskattas till minst 17x6 m. Djupet på stolphålen varierade mellan 0,15 och 0,45 m. Avståndet mellan stolphålen varierar något. I den södra stolphålsraden är det näst västligaste stolphålet något förskjutet åt ostnordost. Att döma av stolphålets position har man respekterat en grop, A 610, när huset byggdes. Avståndet mellan stolphålen i norra raden är, från väster räknat, 4,6 m, 3,8 m, 3,2 m och 1,8 m. I den södra raden är avstånden 5,6 m, 3,3 m, 3,5 m och 1,8 m. Den totala längden på stolpraderna är ca 14 m.

Avståndet mellan de två stolpraderna ökar från 4,2 m i öster till 4,8 m i väster. Inga spår av vägg eller ingångar finns bevarade. Däremot finns ett stolphål vid vardera gaveln, något förskjutna i förhållande till de yttre bockparen, som antagligen hör till konstruktionen.

Gropen, A 610, utgjordes av en 2,2x1,8 m stor och 0,28 m djup nedgrävning. Fyllningen utgjordes av sotblandad, siltig sand. Särskilt i gropens östra del var inslaget av sot och kol stort, liksom av skörbränd och skärvig sten. Fyndmaterialet utgjordes av några fragment bränt ben och bränd flinta.

Dateringar av förkolnade sädeskom från två stolphål ingående i K IV har givit värdena 889-434 BC (A 333) respektive 830-415 BC (A 627). Ett viktat medelvärde ger dateringen 825-450 BC. En härd, A 200, belägen ca 25 m norr om K IV, daterades till 820-415 BC och en härd, A 11, belägen ca 15 m väster om K VI daterades till förromersk järnålder, 400-4 BC. Huset är det enda på det norra området. Det har

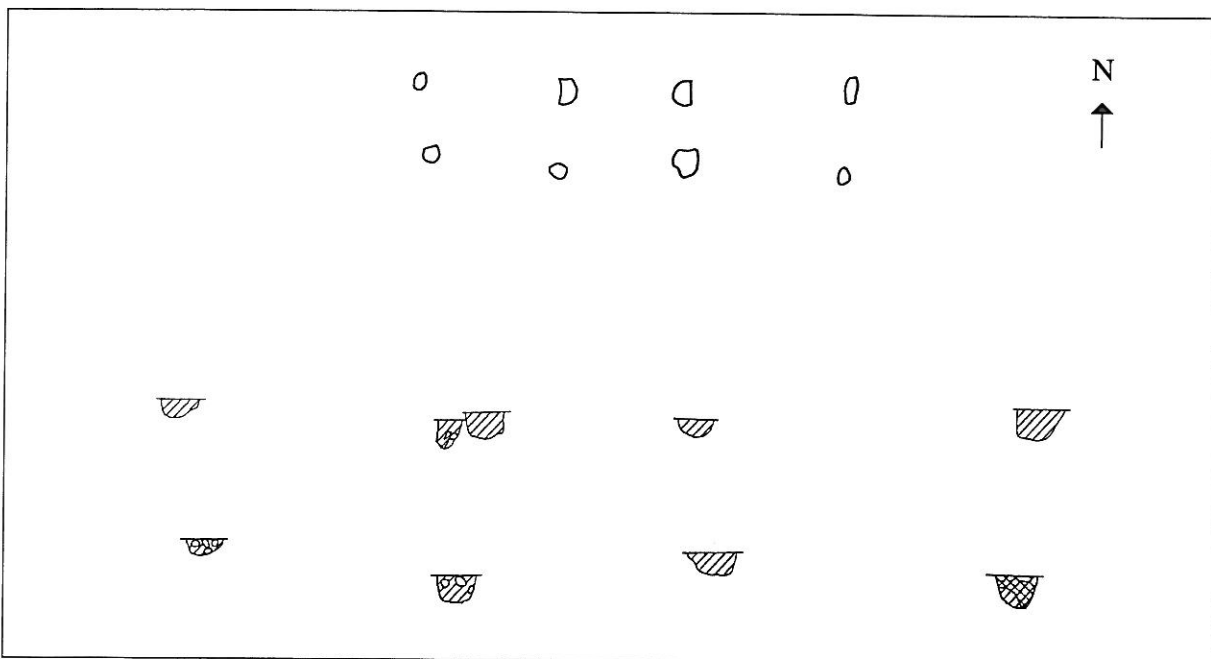

Fig 11. K VI. Plan i skala 1:200. Profiler i skala 1:80.

rekonstruerats som modell i skala 1:20 av Smålands museum.

K V är ett treskeppigt långhus, orienterat i öst-väst, bestående av fyra bockpar. Huset har varit minst 10x5 m. Djupet på stolphålen i den takbärande konstruktionen varierar mellan 0,07 och 0,42. Avståndet mellan bockparen är från väster räknat 2,0 m, 2,0 m och 3,8 m. Avståndet mellan stolphålen är ca 2,5 m, utom i det näst östligaste paret, där avståndet är 2,15. De östligaste stolphålen undersöktes vid förundersökningen. I ett av dessa, A 64, kom en del av en malsten.

K V ligger omedelbart norr om K VI och i ett område som var oerhört rikt på anläggningar. Några säkra spår av väggstolpar eller ingångar har inte kunnat påvisas. Två mindre stolphål i östra delen av huset kan möjligen ha ingått i konstruktionen och har tagits med på husplanen nedan. Dessas funktion är emellertid osäker. Det förefaller omotiverat med en mellanvägg i det stora utrymme som bildas av det större avståndet mellan bockparen i öster. Ett stolphål från K V daterades till 90 BC-316 AD. Dateringen gjordes på makrofossil.

Vad beträffar husets längd ligger dess västra del nära schaktkanten mot landsvägen. Under fältarbetets sista dag togs ytterligare yta upp mot landsvägen, i syfte att finna avslutningen på K V och K VI. Några

Fig 12. KVII. Plan i skala 1:200. Profiler i skala 1:80.

fler stolphål i väster som kunde knytas till K V framkom dock inte.

K VI är ett treskeppigt långhus, orienterat i öst-väst, minst 14x4,5 m stort och bestående av fyra bockpar. Djupet på stolphålen i den takbärande konstruktionen varierar mellan 0,15 och 0,34 m. Den södra raden takbärare är något ojämn. Avståndet mellan bockparen är, från väster räknat, 4,0 m (3,5 m) 4,4 m, och 3,4 m. Bockbredden är ca 2,0 m och huset är ett av de smalaste husen på platsen.

Vid den inledande avbaningen kom schaktgränsen att ligga så att den föreföll skära av huset i väster. Under undersökningens slutskede utökades därför schaktet så långt som möjligt var mot väster. De två västligaste stolphålen framkom i denna del av schaktet. Från det norra stolphålet till schaktkanten är det 3 m och från det södra till schaktkanten är det 4 m. Med tanke på det relativt stora avståndet mellan bockparen kan det inte uteslutas att huset fortsatt i väster.

Liksom vad gäller K V har området kring K VI varit utsatt för en omfattande aktivitet som avsatt en mängd stolphål och gropar. I virvarret av stolphål har inga ytter- eller mellanväggar kunnat identifieras, ej heller platsen för ingången.

Fynd av hårt bränd, närmast svart keramik med glättad yta gjordes i en anläggning ca 6 m söder om K VI. En trolig datering för keramiken ligger i romersk järnålder-folkvandringstid.

K VII är ett treskeppigt långhus, orienterat i öst-väst, minst 14x6,5 m stort, bestående av sex bockpar med ett avstånd från väster räknat om 2,3 m, 2,9 m, 1,7 m, 1,5 m och 2,7 m i södra raden och i den norra 2,7 m, 2,9 m, 1,8 m, 1,8 m, och 1,9 m. Djupet på stolphålen varierar mellan 0,14 och 0,36 m. Stolphålen är oregelbundet placerade. Bockbredden är 4-4,2 m, utom för de andra och tredje paren från väster som har en bockbredd på 3,4 m. Det östligaste stolphålet i södra raden är förskjutet, något som kan ha samband med de två, relativt kraftiga stolphål som ligger väster om detta, mellan bock fem och sex. Dessa kan möjligen utgöra en ingång. Flera stenskodda stolphål finns i anslutning till dem som tolkats höra till huset, utan att dessa på ett rimligt sätt kunnat knytas till konstruktionen.

Tre stolphål ligger i husets mittaxel, ett vid vardera gaveln och ett strax öster om husets mitt. Några säkra spår av väggstolpar har inte kunnat identifieras. Makrofossil från två stolphål i K VII har daterats.

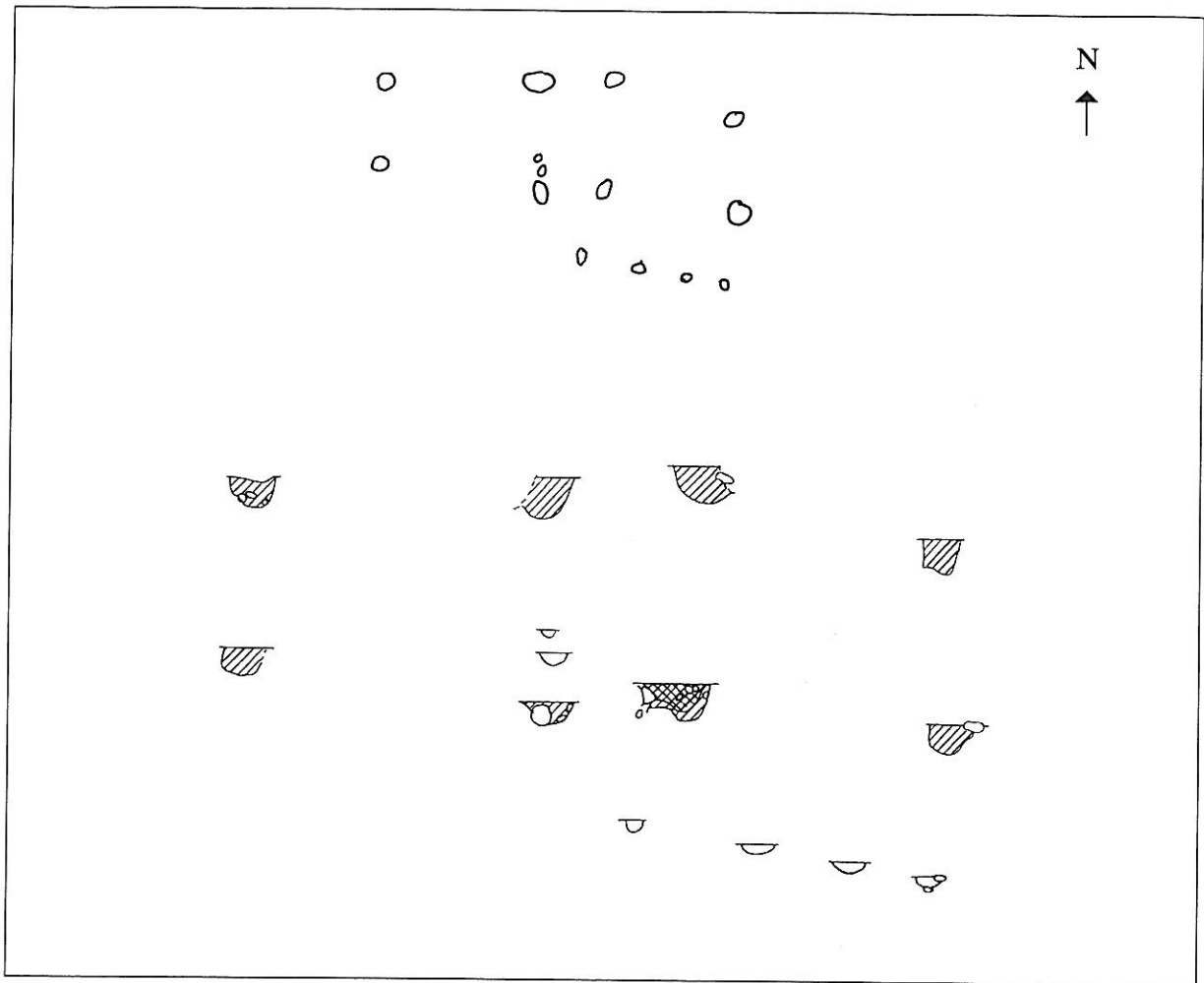

Fig 13. KVIII a. Plan i skala 1:200. Profiler i skala 1:80.

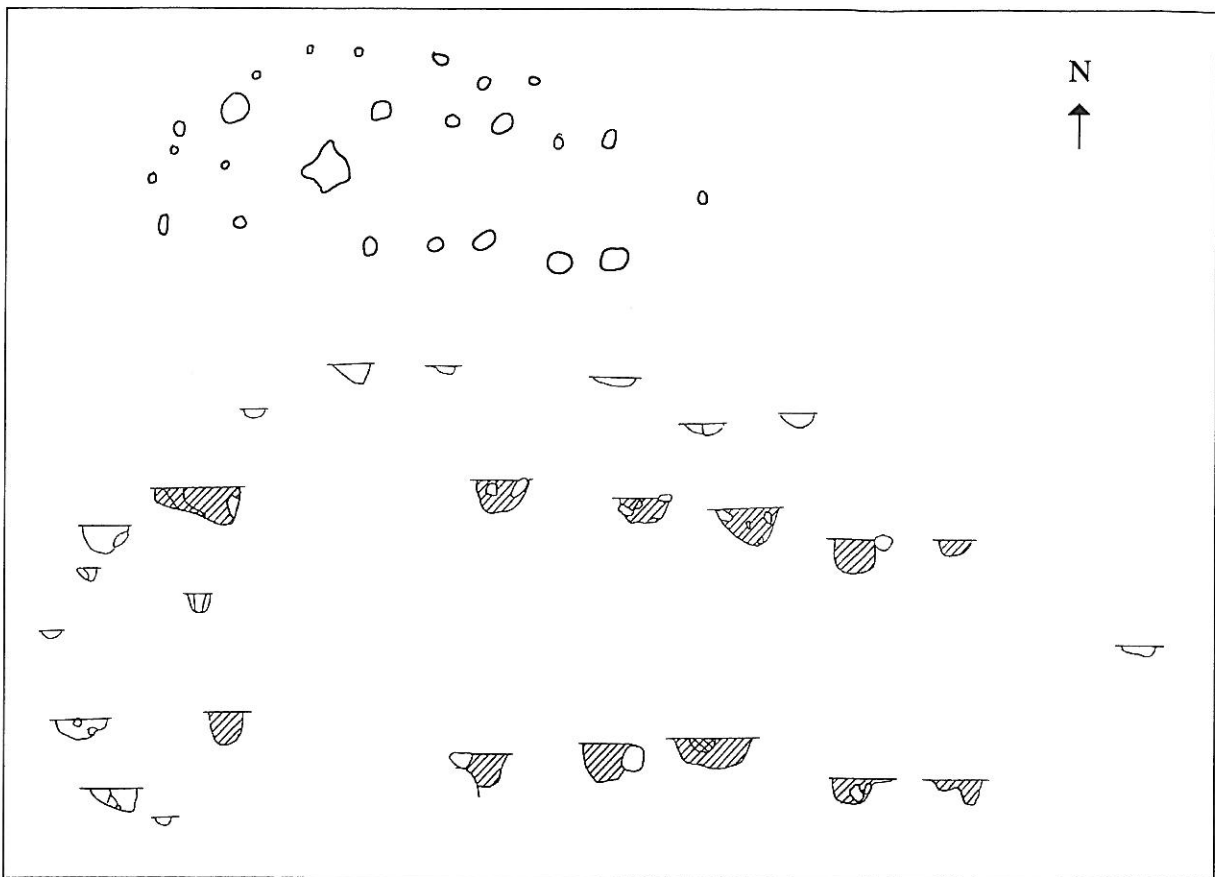

Fig 14. K VIII b. Plan i skala 1:200. Profiler i skala 1:80.

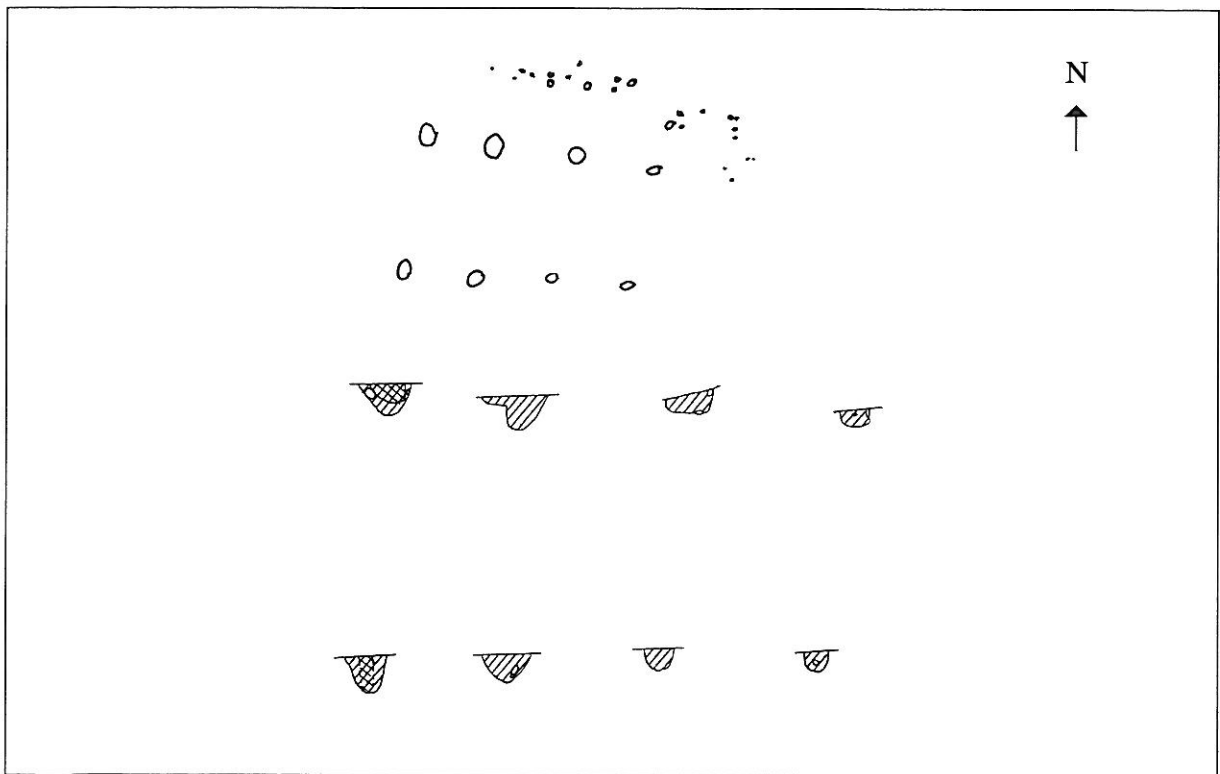

Fig 15. K IX. Plan i skala 1:200. Profiler i skala 1:80.

Det ena provet, från A 1153, gav ca 100 g förkolnade sädeskorn av emmer, speltvete, enkörn, brödvete, skalkorn samt naket korn, det andra provet, från A 1138, gav tre korn samt elva obestämda sädeskorn. ¹⁴C-analyser gav dateringar för båda proven till 800-400 BC.

K VIII framträdde vid undersökningen som ett omstolpat långhus, där fyllningen i de yngre stolphålen var betydligt mörkare och mer sotbemängd än i de äldre. De yngre var placerade utanför de äldre och i något fall kunde en tydlig stratigrafi iakttas. Vid efterarbetet komplicerades bilden något av den stora mängden stolphål och anläggningar. Flera av dem har inte på ett rimligt sätt kunnat knytas till någon konstruktion och det är möjligt att det finns fler konstruktioner på platsen än vad som här redovisas. Den rekonstruktion av K VIII i två faser som följer nedan utgår från stolphålens placering, fyllning och stratigrafi.

Det finns en mängd mindre, grundare stolphål som bildar en oregelbunden vägglinje. Det finns också antydning till ingångar, en på norra långsidans östra del och en på södra långsidans västra del. Om dessa ska knytas till VIIIa eller VIIIb är svårt att avgöra, men det troligare är att vägglinjen hör till den senare fasen, då avståndet från bockparen till väggen annars blir mycket stort i den tidigare fasen. Till K VIIIb hör också en härd.

K VIIIa är ett treskeppigt långhus, orienterat i öst-väst, minst 12x5,5 m, bestående av fyra bockpar med ett avstånd från väster räknat på 4,0 m, 2,0 m och 3,5 m. Bockbredden i de yttre paren är ca 2,5 m, medan de två mittersta har en bockbredd på ca 3,0 m. Det andra bockparet från väster ingår i en mellanvägg. Den södra stolpen i paret har bytts ut. Ytterligare några stolphål kan ingå i huset. Djupet på stolphålen i den takbärande konstruktionen varierar mellan 0,3 och 0,44 m.

K VIIIb är ett treskeppigt långhus, orienterat i öst-väst, minst 15x6,5 m, bestående av sex bockpar med

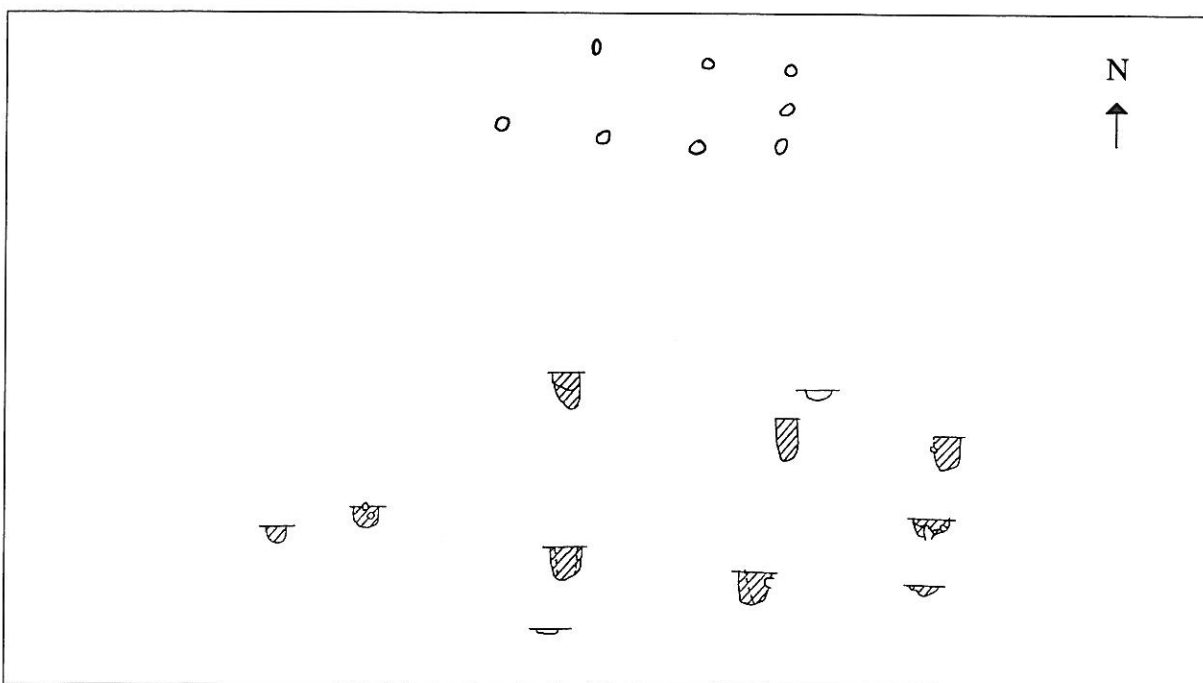

Fig 16. K X. Plan i skala 1:200. Profiler i skala 1:80.

ett avstånd från väster räknat ca 4 m, 2 m, 1,5 m, 1,5 m och 1,5 m. Bockbredden är 3,6-4,1 m och stolphålen är alltså något oregelbundet placerade. Djupet på stolphålen varierar mellan 0,17 och 0,40 m. Huset är att betrakta som en om- och tillbyggnad av hus VIIIa. K VIIIb har två centrala stolphål, ett öster om östra gaveln och ett något förskjutet väster om västligaste bockparet.

Fyra stolphål från K VIII daterades, två som ingick i VIIIa och två som ingick i VIIIb. Tre av värdena ligger mycket nära varandra, 800-400 BC (A 1311b), 830-410 BC (A 696a), 830-412 BC (A 696a). Ett prov är något yngre, 759-265 BC (1311a).

K IX är ett treskeppigt långhus, orienterat i öst-väst, endast delvis bevarat. Den uppskattade ursprung-

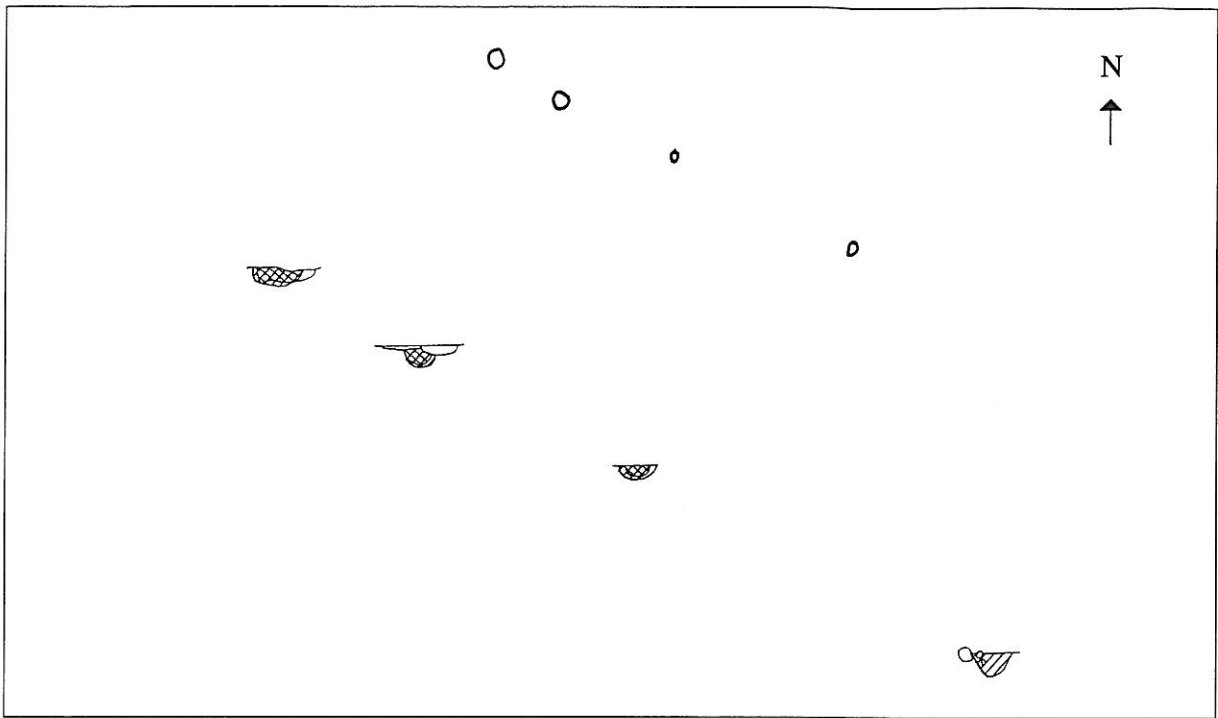

Fig 17. K XI. Plan i skala 1:200. Profiler i skala 1:80.

Fig 18. K XII. Plan i skala 1:200. Profiler i skala 1:80.

liga storleken är minst 14x7,5 m, troligen närmare 18x7,5 m. Husets västra del har förstörts av landsvägen. Den bevarade delen av huset utgörs av fyra bockpar och lämningar efter en väggkonstruktion. Avståndet mellan bockparen är, från väster räknat, 1,8 m, 2,2 m och 2,0 m. Avståndet mellan stolphålen i paren minskar från väster mot öster: 3,7 m, 3,7 m, 3,4 m och 3,1 m. Vägglinjen markeras av ett ca 1 m brett band av små stolphål och pinnhål. Om man utgår från att huset är symmetriskt och att de två bockparen med 3,7 m mellan stolphålen representerar husets mitt och största bredd kan dess totala längd uppskattas till minst 18 m och minst 6 bockpar.

Inga makrofossil fanns att tillgå vid dateringen av K IX. Dateringarna, som gjordes på kol från stolphål som ingått i den takbärande konstruktionen, gav värdena 971-595 BC respektive 1500-1135 BC. Då risken för inblandning av äldre kol i ett stolphål är betydligt större än risken för att yngre kol ska blandas in, är den yngre dateringen mer trolig. Norr om K IX finns en härd (A 50) som daterades till romersk järnålder, 92-335 AD.

I en kulturlagerrest i anslutning till ett stolphål framkom stämpelornerad keramik av en typ som närmast påminner om neolitiskt gods.

K X är ett treskeppigt långhus, orienterat i öst-väst, bestående av tre, eventuellt fyra bockpar där det västligaste stolphålet i norra raden förstörts av senare tiders aktivitet. Inga väggar eller andra detaljer återstår. Huset framkom i ett grusigt och stenigt område och väster och sydväst om huset finns två kraftiga, recenta störningar. Öster om huset ligger ett block. De sju stolphålen var smala, svagt färgade och 0,18-0,46 m djupa.

Avståndet mellan de stolphål som tolkats som rester av husets bärande konstruktion är i norra raden från väster räknat 3,0 m och 2,1 m, och i den södra 2,7 m, 2,5 m och 2,2 m. Vid det östligaste bockparet finns ett mindre stolphål mitt emellan stolphålen efter de takbärande. Ytterligare ett stolphål kan eventuellt tillhöra konstruktionen A 1242, men detta är beläget något söder om mittaxeln. Bockbredden är 2,4 m, 2,1 m och 2,1 m. Husets totala storlek svår att beräkna eftersom antalet takbärande stolpar är osäkert, men det bör ha varit minst 10x5 m.

Från K X fanns inga makrofossil att tillgå. Dateringarna utfördes på kol från stolphålsfyllningen. A 1244 daterades till 820-400 BC och A 1237 till 830-434 BC. Ungefär tio meter nordost om K X finns en härd (A 97) som har daterats till 768-223 BC.

K XI är ett tvåskeppigt långhus. Huset saknar vägglinje och utgörs endast av fyra stenskodda stolphål på en linje i nordväst-sydost. Djupet på stolphålen varierar mellan 0,15 och 0,26 m. Avståndet mellan

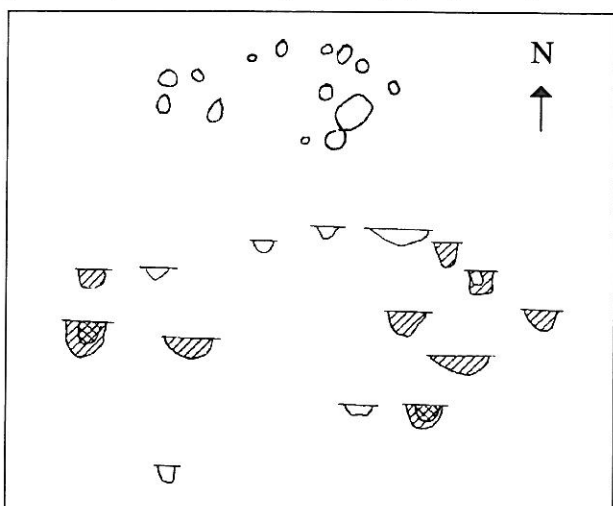

Fig 19. K XIII. Plan i skala 1:200. Profiler i skala 1:80.

Djupet på stolphålen varierade mellan 0,12 och 0,24 m i rektangeln och mellan 0,08 m och 0,36 m i linjen. Möjligen rör det sig om ett fyrstolpshus, men vissa av stolphålen i linjen är så kraftiga att de kan ha ingått i en bärande konstruktion.

stolphålen är, från nordväst räknat, 2 m, 3,3 m och 5,2 m. Att med säkerhet kunna belägga tvåskeppiga hus utan vägglinje är svårt. Huset har inte daterats och inga fynd kan knytas till konstruktionen. Neolitiskt material förekommer dock i fyndmaterialet, om än sparsamt, vilket tyder på äldre aktivitet på platsen.

K XII är ett fyrstolpshus, bestående av fyra stolphål. Djupet på stolphålen varierade mellan 0,14 och 0,26 m. Huset är något skevt. Ytterligare två mindre och grundare stolphål finns ca 3 m norr om huset, men dessa bedöms inte ingå i konstruktionen. Huset är beläget ca fem meter öster om K VII.

K XIII utgjordes av fyra stolphål placerade i en oregelbunden rektangel samt nio stolphål i en svängd linje i norr, som antagligen utgjort vägg.

Övriga konstruktioner

I det norra schaktet påträffades två system med pinnhål och stolphål, K I och K II. Dessa har inte daterats och har heller inte kunnat knytas till något annat fenomen eller någon annan konstruktion. I anslutning till K VIII påträffades en cirkelrund konstruktion med en centralt placerad härd.

K I utgjordes av tätt placerade pinnhål i en 10x6 m stor rektangel. Pinnhålerna är 0,05-0,06 m i diameter och mellan 0,02 och 0,17 m djupa. Kortsidornas pinnhål är något djupare än långsidornas. Två stenskodda stolphål finns i nordvästra långväggen och ett stolphål finns på den sydöstra långsidan. Två stenskodda stolphål finns inne i konstruktionen och kan ha burit upp ett tak. Marken inne i K I och omedelbart utanför föreföll hårdare och mer packad än i schaktet i övrigt. En möjlig tolkning av K I är att det rör sig om ett uthus.

Från K I sydvästra hörn löper en rad med pinnhål och enstaka stolphål västerut, *K II*, tolkad som en hägnad. Linjen löper i en svagt böj åt söder i ca 15 m, varefter den böjer i ca 45 graders vinkel mot väst.

K XIV utgjordes av nio stolphål i cirkel, ca 1,5 m i diameter, och en härd i cirkelns mitt. Stolphålen djup varierar mellan 0,10 m och 0,38 m. K XIV ligger i vägglinjen till K VIII och något av de nio stolphålen skulle kunna ingå i denna. Formen, diametern och härdens tillsammans gör en funktion som rökhus trolig.

Fig 20. K I och K II. Skala 1:200.

POLLENANALYS OCH MAKROFOSSIL

I Växjötrakten gjordes på 1960-talet en analys av sediment från sjön Trummen (Digerfeldt 1972). Frågeställningarna var dock inte specifikt inriktade på att spåra och tolka mänsklig aktivitet, men diagrammen ger en ledning till hur vegetationen har utvecklats i regionen. De äldsta spåren av mänsklig påverkan uppträder under tidigneolitikum i form av enstaka sädespollen och inslag av svartkämpar. Under senare delen av neolitikum och äldre bronsålder ökar halterna av pollen som hör hemma i ett jordbrukslandskap som malört, gråbo, svartkämpar, säd och åkerogräs. Enligt diagrammet är halterna stabila under större delen av bronsåldern, för att sedan åter öka något. Under järnåldern ökar den mänskliga påverkan successivt men det är först under vikingatid och medeltid som den blir av större omfattning.

Pollenanalys av borkärnor från mossar och mindre sjöar i anslutning till kända fornlämningar är ett sätt att komplettera de regionala diagram som större sjöar ger. Inför slutundersökningen i kv Boplatsen bestämdes det att en pollenanalys skulle utföras i ett kärr som ligger ca 200 m söder om undersökningsplatsen. Målsättningen var att få en bild av markanvändning och mänsklig påverkan på landskapet, både för att kunna koppla resultaten till boplatsen, men också för att få en uppfattning om hur området utvecklats i ett längre perspektiv. Arbetet utfördes av Jonas Ekström och Per Lagerås vid Kwartärgeologiska

institutionen, Lunds universitet (Ekström & Lagerås 1995). Nedan följer en kort sammanfattning av deras rapport.

En källkritisk aspekt är att analysresultaten visar att björk vuxit vid och på kärret. Björk är ett trädslag som avger mycket stora mängder pollen, vilket påverkar den procentuella fördelningen av räknade pollen. Träden kan dessutom ha skärmat av inflödet av andra slag av pollen till kärrets yta. Storleken på pollenupptagningsområdet är svårt att uppskatta, men torde röra sig om 50-100 m (Lagerås, muntlig uppgift).

De första tecknen på mänsklig påverkan uppträder ca 2 000 BC i form av svartkämpar, en växt som lätt etablerar sig där växttäckets är skadat och som i pollenanalyser används som indikator på betesdrift. Omkring 1 200-1 000 BC finns tecken på att man gjort mer omfattande röjningar för beten och åkerbruk. Pollen av bland annat vete dyker upp i diagrammet och halten av vilda gräs ökar markant. Även rågpollen förekommer, men i liten mängd, trots att detta sädeslag är en stor pollenproducent. Råg har antagligen inte odlats utan snarare förekommit som ogräs bland andra grödor.

I bronsålderns period VI öppnas landskapet vid kärret ytterligare. Under järnålder ökar antalet olika örter, något som sker vid lång och kontinuerlig användning av mark. Rågkurvan är kontinuerlig från början av yngre bronsålder och framåt. Det tyder på att åkerbruk förekommit kontinuerligt, även om råg i sig inte odlats utan rågen mest varit ogräs. Korn dyker upp i pollendiagrammet först 300 AD, men Ekström & Lagerås påpekar att då korn sprider mycket lite pollen kan odling av detta sädeslag förekommit tidigare utan att det givit utslag i diagrammet. Fynd av förkolnade sädeskorn av olika slags korn, som daterats till övergången brons – järnålder, tyder på att så är fallet. Detta behandlas nedan.

Under tidig medeltid ökar åkerbruket något på bekostnad av betet. Låga frekvenser av granpollen visar att även om granen etablerar sig i regionen under tidig medeltid har gran aldrig vuxit i kärrets närhet. De låga halterna av rågpollen, liksom av kolpartiklar, tyder på att svedjebruk inte förekommit.

Sammantaget visar pollenanalysen att marken i kärrets närhet har använts till åkerbruk och boskapskötsel från åtminstone övergången till yngre bronsålder och fram till modern tid, vilket också torde avspegla en kontinuerlig bebyggelse.

Den långa och obrutna kontinuiteten är anmärkningsvärd, inte minst med tanke på det ringa pollenupptagningsområdet. Visserligen visar analyserna från sjön Trummen också på ett långvarigt och kontinuerligt brukande av marken, men medan diagrammen från sjön Trummen är att betrakta som regionala, är pollenkurvan från kärret på Kronobergsnäset av mycket lokal art. En jämförelse mellan 20 pollenanalyserade lokaler i Götaland visar, att ett betydligt vanligare mönster är att områden som varit öppna och i bruk under bronsålder eller äldre järnålder växer igen under loppet av yngre järnålder. Många andra lokaler på Sydsvenska höglandet visar antropogena pollen först under sen järnålder – medeltid. Av de 20 lokalerna är det, förutom Kronobergsnäset, endast sjön Trummen och Dalstorpasjön norr om Tranemo som har en obruten kontinuitet från bronsålder och fram i nutid (Lagerås 1996:29).

Makrofossil

Vid slutundersökningen togs jordprover för makrofossilanalys i minst två stolphål per då identifierat hus. Den preliminära analysen av de första tretton proverna, som utförts av Per Lagerås, visar att i elva av dem fanns sädeskorn. Det vanligaste sädeslaget var korn, framför allt skalkorn, men även naket korn förekommer. Av vetesorterna är emmer vanligast, men även speltvete, enkorn och brödvete förekommer. I två prover, från A 333 och A 1153, påträffades hirs. Mängden sädeskorn i varje prov är blygsam, utom i provet från A 1153, som uppgår till ca 100 g torkade, förkolnade sädeskorn. I det provet, till skillnad från de andra, är det vetet som överväger kraftigt i förhållande till kornsorna. Endast 5% av provet från A 1153 har hittills gått igenom. Mängden ogräs är liten, vilket tyder på att det kan vara rensat utsäde som hamnat i stolphålen.

Makrofossilerna har använts till datering. Åtta av nio daterade sädesprover gav dateringar till senare delen av yngre bronsålder och det första århundradet av förromersk järnålder. Ett prov från A 515, som ingår i K III, daterades till yngre romersk järnålder/folkvandringstid, liksom en förkolnad örtstjälk från A 444 i samma hus.

Ekström & Lagerås påpekande att korn mycket väl kan ha odlats innan det går att iakttaga pollenförekomster var alltså riktigt. Makrofossilerna visar att korn antagligen har odlats från yngre bronsålder.

Anläggningsnummer	333	627	515	708	1138	696B	1311A	1311B	444	696A	1153
Hordeum vulgare var. vulgare	4	1	1		3	22	8	14		25	
Hordeum vilgare var. nudum	1										
Hordeum vulgare		1				9	6	14		30	1
Hordeum vulgare coll.											50
Triticum diocccum						1	1			2	26
Triticum spelta	2										9
Triticum monococum											4
Triticum vulgare						2	2			9	
Triticum coll.						1	2			2	140
Panicum miliaceum	2										1
Cerealialia		2	8		11	2	26	19		78	
Caryophyllacea	2										
Poacea obest							1				
Spergula arvensis											1
Obestämda fröer		2	2	1					1	1	

Siffrorna anger antal fröer eller fragment av fröer som påträffats i anläggningarna.

Hordeum vulgare var. vulgare: skalkorn, *Hordeum vulgare var nudum*; naket korn, *Hordeum vulgare*., korn, ej närmare bestämt till sort, *Hordeum vulgare coll*: skalkorn och naket korn, ej närmare bestämt, *Triticum diocccum*: emmer, *Triticum spelta*: speltvete *Triticum monococum*: enkorn *Triticum vulgare*: brödvete m m, *Triticum coll*: diverse vetesorter, *Panicum miliaceum*: hirs, *Carophyllacea*: nejlikväxter, *Poacea*: vildgräs,

FYND

Keramik

Den förhistoriska keramiken omfattar 19 fyndnummer om sammanlagt 937 g, eller 114 skärvor, många av dem så små att de närmast är att betrakta som fragment. Av de 19 fyndnumren kommer 14 från anläggningar, en från en kulturlagerrest och fyra är lösfynd. En bidragande orsak till den ringa fyndmängden är att området var hårt plöjt. Man kan också utgå från att en viss mängd fynd hamnade i dumphögen vid avbaningen, samt att porösare och lättare bränd keramik har pulvriserats av moderna jordbruksmetoder.

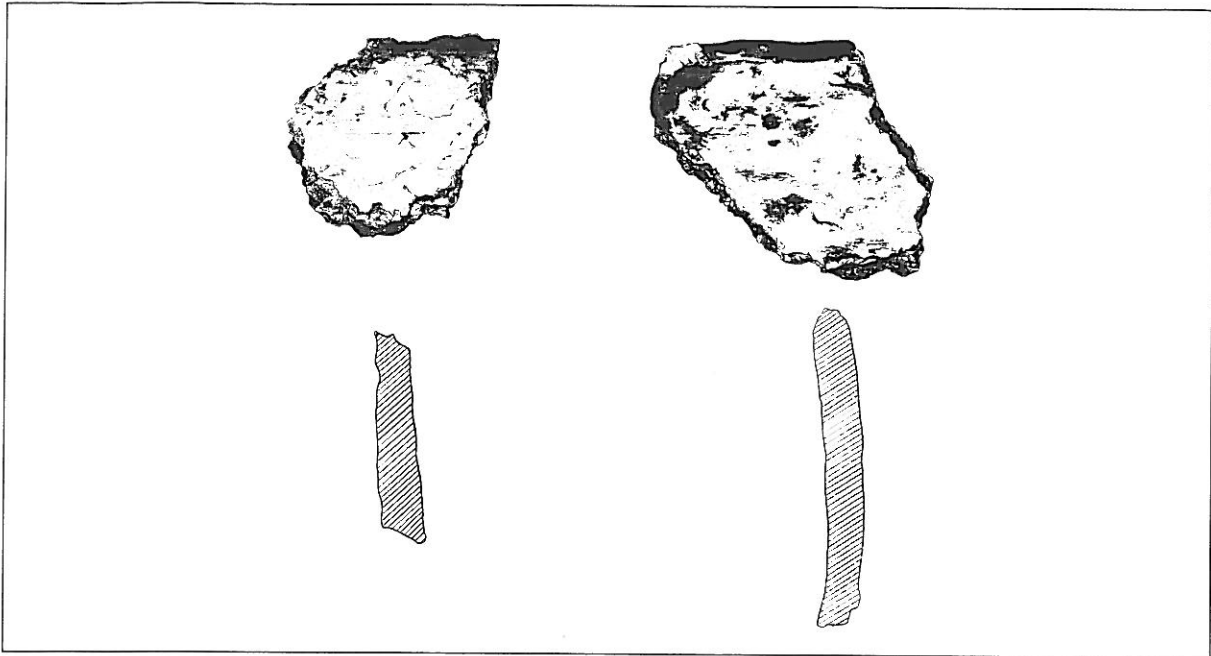

Fig 21. F 254. Skala 1:2

I keramikmaterialet finns få tydligt särskiljande detaljer. Vulster, knoppar och liknande saknas i materialet. Godsstruktur, magring och ytbehandling varierar dock, varför analysen av keramiken grundas på godset och ytbehandlingen, snarare än typologiska detaljer. Grovt sett kan keramiken delas in i två grupper, en med grövre, tjockare, medelgrov eller grov magring, oxiderat gods, med ljus utsida och en med finare, tunnare och hårdare bränt, reducerat gods som är närmast svart i färgen. Få skärivor är spjälkade.

Det oxiderade godset hyser inom gruppen vissa variationer vad gäller ytbehandling och dekor. Till största delen består det av grovt eller mycket grovt magrat, dåligt bränt gods. Godstjockleken ligger på 1,0-1,2 cm. Kärnen i gruppen verkar ha varit större, att döma av att de flesta skärivorna är närmast flata eller med en svag antydning till böjning. Två större mynningsbitar har tillvaratagits (F 254). Båda är tunnare från mynningen och 1,5-2 cm ner, där tjockleken ökar från 0,8 cm till 1,0-1,2 cm.

Några skärivor, F 11, skiljer ut sig genom att dels vara betydligt tunnare, endast 0,5-0,7 cm, och trots att de endast är någon eller några kvadratcentimeter stora visar de en tydlig buktning. Fyndet innehåller även en profilerad mynningsbit.

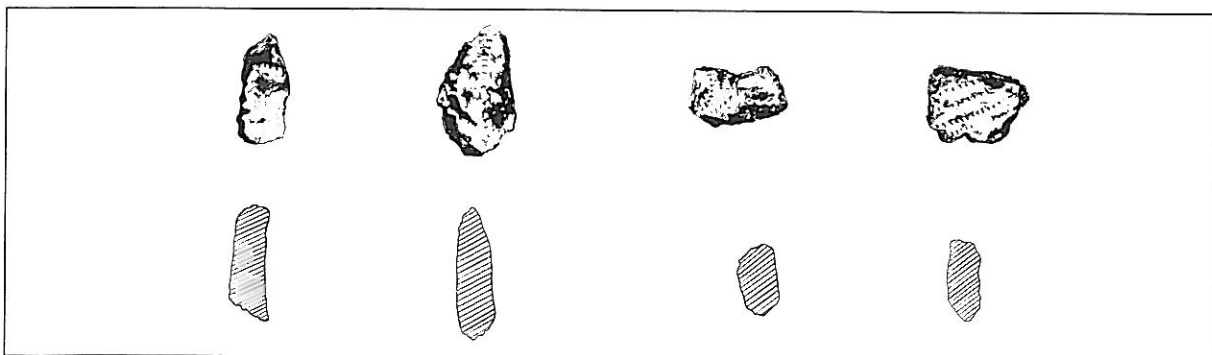

Fig 22. F 372. Skala 1:2

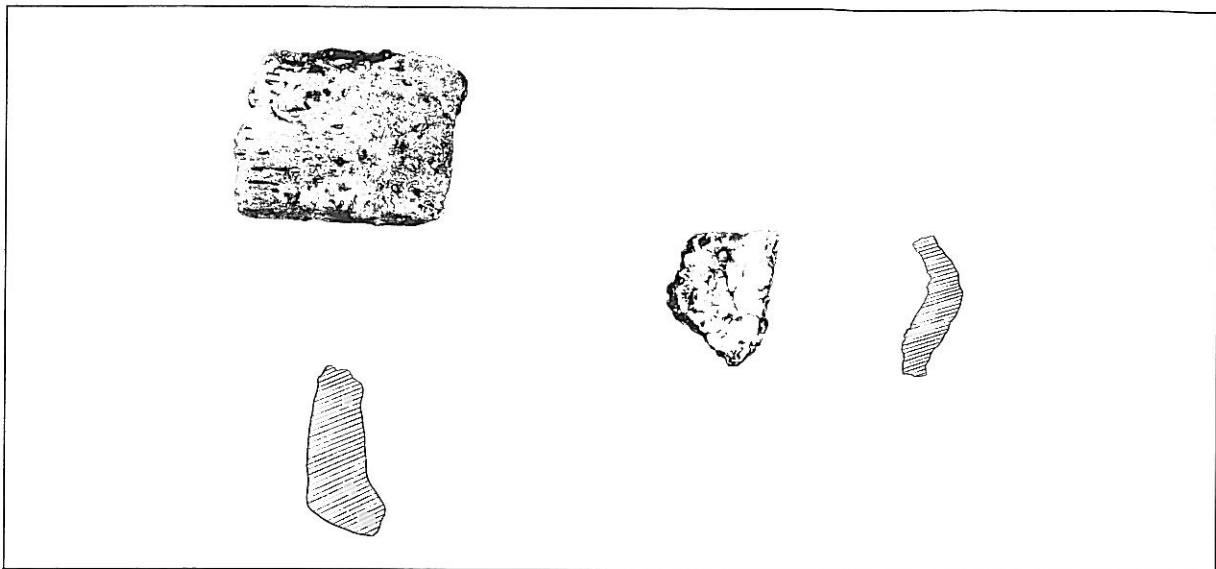

Fig 23. F 11, F 7. Skala 1:2

F 7 utgörs av sammanlagt 24 bitar medelmagrat, rabbad gods. Av de 24 bitarna är fyra något större skärvor och resterande 20 är små eller närmast smulor. En av de mindre bitarna är en mynningsbit med en godstjocklek på 0,9 cm. En av de större bitarna kommer från kärlets botten. Vid övergången mot botten är godset 1,6 cm tjockt, de övriga bitarna varierar mellan 1,1 och 1,3 cm. F 7 kommer från A 25, ca 30 m söder om K IV.

Även F 32 kan betecknas som rabbad, också den från förundersökningen. F 32 utgörs av två skärvor, medelfinmagrat, relativt hårt bränt gods, 0,8-0,9 cm tjockt. Rabbningen är inte lika kraftig och grov som i F 7. Ytan, särskilt på den ena skärvan, bär spår efter något som strukits över den fuktiga rabbningen och skapat fina ränder i denna.

F 254 och F 173 kommer från två angränsande härdar, 6-7 m norr om K VIII, A 418 respektive A 419. F 380 kommer från området ca 1,5 m öster om A 419 och sydost om A 418. Godset är i det närmaste identiskt med riklig och grov magring, flammig, gulorange yta och en tjocklek på 10-12 mm. F 173 är dock kraftigare orange och utgörs av mindre bitar.

Två av skärvorna från A 254 är mynningsbitar. Godset är jämntjockt upp till 2,5 resp 0,5 cm under mynningen, där det minskar till 0,8 cm.

En skärva från F 18 har en slammad yta med streck i. Skärvan är för liten för att man med säkerhet ska kunna säga att det är en medveten dekor. Godset är ojämnt i tjockleken.

I en kulturlagerrest i K IX påträffades fem små skärvor med stämpeldecor samt 28 mindre bitar och fragment utan dekor, alla med slitna kanter (F 372). Både fragmenteringsgraden och de slitna kanterna tyder på att de legat på en yta som utsatts för påverkan, de har eroderat mekaniskt. Godset är medelmagrat med enstaka större korn av granit. Mängden oorganisk magring är relativt liten, men skärvorna innehåller kolbitar. Godset är relativt hårt bränt.

Det reducerade godset utgörs av 5 små skärvor, fördelade på fyra fyndnummer. F 184 utgörs av en rak mynningsbit med medelgrov och riklig magring. F 259 utgörs av två små skärvor glättat, relativt hårt bränt, medelmagrat gods. En av dem kan eventuellt utgöra en övergång till botten, att döma av den skarpa kröken. Även den andra är profilerad men endast 1,5x2,5 cm stor, varför det är svårt att säga något om från vilken del av kärlet den kommer. Någon närmare datering än äldre järnålder är inte möjlig att göra, även om godset påminner om keramik från romersk järnålder.

Flinta, övrig sten

Sammanlagt tillvaratogs sex flintor, två bergartsavslag och två kvartsavslag. Ett flintavslag från ett slipat flintföremål framkom i närheten av K IX, där också kulturlagret med den stämpelorerade keramiken

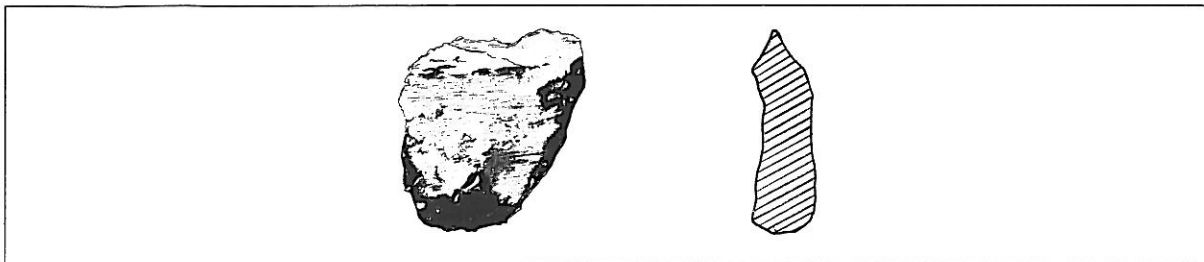

Fig 24. F 259. Skala 1:1

fanns. Huset är, att döma av ^{14}C -dateringarna, det äldsta på platsen — dock inte så gammalt som från neolitikum.

Ett eldpåverkat avslag kom i en av boplatsens få avfallsgropar, tillsammans med 3,2 g bränt ben. I en nedgrävning i anslutning till K X kom ett mycket litet avslag. Från matjorden i en recent lämning kom ett kvartsavslag och ett bergartsavslag. Från ett av stolphålen i K VIII kom ett bergartsavslag.

HUSDISKUSSION

De mer omfattande undersökningar av förhistoriska hus som finns publicerade behandlar främst skånskt material, Fosie IV (Björhem & Säfvestad 1993) och Köpinge (Tesch 1992). Från Halland finns Brogårdsgrävningen som har behandlats av Carlie (Carlie 1991). Under efterarbetet med materialet från kv Boplatsen har Riksantikvarieämbetet kommit ut med "Hus och gård i det förindustriella samhället". Huvudhjälpmedlen i den typologiska diskussionen som följer nedan har varit det skånska materialet samt Hus och Gård (Kyhlerberg (red) 1996). Förkortningen HG som används nedan hänvisar till databasnumren i Hus och Gård.

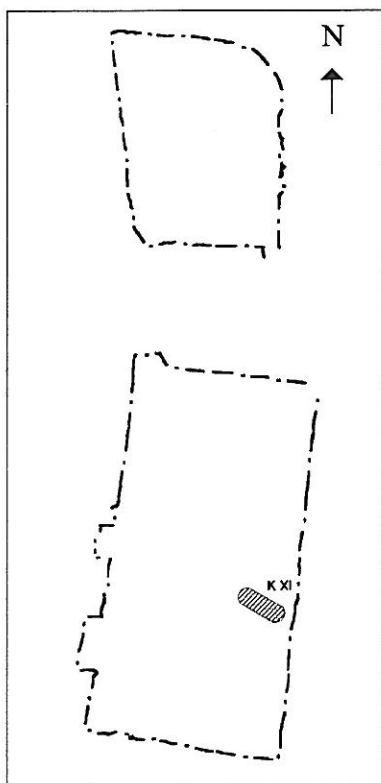

Fig 25. Det senneolitiska långhusets läge i schakt.

Neolitikum

Ett möjligt neolitiskt, tvåskeppigt hus påträffades i kv Boplatsen, K XI. Detta är inte det första tvåskeppiga långhus som har påträffats i Växjö. Vid en undersökning söder om Växjö 1994, i kv Universitetet på Teleborg, påträffades lämningar efter minst ett, troligen tre tvåskeppiga hus. Boplatsen daterades till neolitikum med ledning av ^{14}C -dateringar. K XI är orienterat i NV-SO medan husen från kv Universitetet är orienterade i NO-SV. Huset i kv Boplatsen har fyra takbärare medan de tre husen från kv Universitetet alla hade tre. K XI har ett större avstånd mellan stolparna i öster i likhet med två av husen från kv Universitetet, medan det tredje hade ett större avstånd i väster. Längden är ungefär densamma och K XI:s egentliga storlek kan uppskattas till ca 14x5 m i analogi med andra hus där väggstolparna bevarats. Nedslag av neolitiskt fyndmaterial framkom i kv Boplatsen, bland annat i form av ett avslag från ett slipat flintföremål.

Bronsåldershusen

De hus från kv Boplatsen som har ^{14}C -daterats till bronsålder, K IV, K VII, K VIII, K IX och K X, företer stora skillnader, inte minst i bockbredd. En intressant detalj som förekommer i K IV, K VII, K VIII och möjligen även i K X är centralt placerade stolphål i husens mittaxel.

K IV är undersökningens bredaste hus med en bockbredd på 4,2 m i öster och 4,8 m i väster. De båda stolphålsraderna divergerar. Huset har dessutom två centralt placerade mindre stolphål i husets längd-

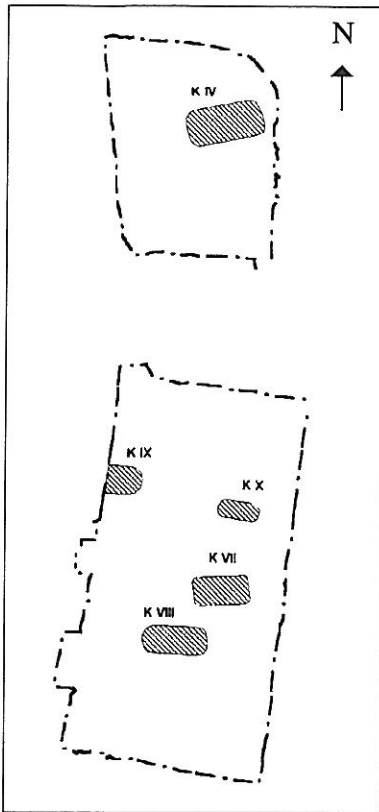

Fig 26. Bronsåldershusens läge i schakt.

axel, det ena strax öster om den västra bocken och det andra strax öster om den östra bocken.

Bockbredden i K IV, avsaknaden av vägglinje och förekomsten av de centrala stolphålen skulle kunna tyda på att huset inte ska räknas som treskeppigt utan en- eller tvåskeppigt. Hus K III från Annelund, Stenvreten i Enköping (HG 191) har bedömts som tvåskeppigt. Det huset består av åtta bockpar med en bockbredd om ca 4,5 m och tre centrala stolphål i husets längdaxel. Den angivna dateringen är äldre bronsålder. Ett uppenbarligen treskeppigt hus med bred takkonstruktion är ett hus från Västra Karaby socken i Skåne (HG 522). Detta har en bockbredd på 4,1-4,6 m, utgörs av fem bockpar och har en mycket tydlig vägglinje. Också detta har daterats till äldre bronsålder. Från Stora Köpinge socken, B 26:1 (HG 581), finns ett treskeppigt hus med något mindre bockbredd, 3,6-4,0 m, men med divergerande vägglinjer och liksom K IV är det smalare i öster. Kolprover från stolphål har daterats till 1120-800 BC. Huset har komplett vägglinje. Hus 5 från Fosie IV har en bockbredd på 4,4-4,7 m och har tolkats som treskeppigt, liksom hus 75 från Fosie IV, ett hus med en bockbredd på 3,9-4,75 m och tre centrala stolphål. Av detta framgår att mycket breda, treskeppiga hus förekommer och att K IV konstruktionsmässigt bör räknas som treskeppigt, trots bredden och avsaknaden av väggstolpar.

K VII utgörs av sex par oregelbundet placerade stolphål och har en ingång på södra långsidans östra del, mellan femte och sjätte bocken från öster räknat. I mittaxeln finns tre centrala stolphål. Huset är närmast att betrakta som bronsåldershus typ 2 enligt Sten Tesch definition, mellanstora hus med ca 5 par takbärande stolpar och en tydlig

funktionsuppdelning med bostadsdel i väster och stalldel i öster (Tesch 1992:302ff).

Det har också vissa likheter med hus 75 från Fosie IV (HG 490) som har daterats till äldre bronsålder. Detta hus uppvisar också tre centrala stolphål, men indelningen i bostadsdel och ladugård är inte lika tydlig. Även hus 155 från Pryssgården, Östra Eneby socken i, Östergötland, har vissa likheter med K VII (HG 509), i det att bockbredden varierar mellan 3,9-4,9 m, bockarna står tätare i öster, något oregelbundet placerade. Detta hus har dock nio par stolpar.

Hus B26:I från Köpinge (HG 581) är intressant i det här sammanhanget. Huset består av fem par bockar där de tre i öster står något tätare och de i väster med ett större avstånd. Huset har vägg, raka sidor och rundade hörn. De takbärande stolparna divergerar något och avståndet är störst i väster. Huset har dessutom ett stolphål i husets mittaxel mellan västra gaveln och det första paret stolphål.

K X hade ett centralt placerat stolphål i öster, i väster en störning som sannolikt förstört en av takbärande och dessutom möjligen centrala stolphål. Huset är ett av de smalare husen i gruppen, med en bockbredd om 2,1-2,4 m.

Även K VIIIb har centralt placerade stolphål, ett vid östra gaveln och ett mitt emellan stolparna i det västligaste paret takbärare. Huset utgörs av sex par takbärande stolpar samt har delvis bevarad vägg. Det har stora likheter med K VII, både vad gäller förekomsten av centrala stolphål, de tätare bockarna i öster, det större utrymmet i väster och en relativt stor bockbredd.

Centralt placerade stolphål i treskeppiga hus är något som förefaller ganska sällsynt. De förekommer i bland annat materialet från Fosie IV, där till exempel hus 75 från boplats I uppvisar tre centrala stolphål, av vilka två möjligen kan ha ingått i mellanväggar. Det tredje är beläget väster om den västligaste bocken, något som gör en tolkning av stolphålet som del i en vägg osannolik. Funktionen har sannolikt varit att stödja mittåsen. Även hus 1 och hus 5 från samma boplats har centrala stolphål i mittaxeln. Från Östergötland finns exempel på små, enskeppiga hus från bronsålder/förromersk järnålder med centrala stolphål (HG 14, 15).

Tolkningen att de centralt placerade stolphålen har ingått i konstruktionen och haft som funktion att

stödja mittåsen och sålunda fungerat som komplement till kungarna skulle kunna kopplas till frågan om balanseringen av takkonstruktionen. I en överbalanserad konstruktion spelar kungarna en viktig roll för att hålla uppe mittåsen, medan de i en underbalanserad konstruktion inte skulle ha samma betydelse. Ett överbalanserat tak kan dessutom ha behövt ytterligare stöd för mittåsen, något som sannolikt avspeglar sig i de sporadiska, centrala stolphålen som påträffats. Att stolphål av detta slaget är så ovanliga kan möjligen bero på att de inte uppmärksammats vid undersökningar.

Bockbredden, och inte minst relationen mellan bockbredden och husets bredd, är något som till viss del har använts som dateringsinstrument. Det finns en klar tendens till krympande bockbredd, främst under järnålder, men även under bronsålder. Frands Herschend diskuterar detta (Herschend 1989) och menar att utvecklingen av byggnadstekniken är ett resultat av brist på lämpligt timmer som styr konstruktionerna från ett bredare spann till ett smalare under loppet av järnåldern. Nyckeln till konstruktionerna ligger i om taken är balanserade eller inte. I en balanserad konstruktion utgör mitskeppet ca 50 % av husets bredd och bär takets tyngd. En underbalanserad takkonstruktion har en bockbredd på mindre än 50 % av husets bredd. Herschend anger äldre romersk järnålder som tidpunkten för övergången från balanserade till underbalanserade takkonstruktioner (Herschend 1989:84). I det omfattande material från Skåne som har behandlats av Sten Tesch framträder fenomenet tydligt, men Tesch menar att övergången är tidigare och inträffar under förromersk järnålder (Tesch 1992:290 f). Båda är dock ense om att det främst är brist på lämpligt byggnadstimmer i ett överutnyttjat landskap som styr förändringarna i byggnadstekniken (Herschend 1989:91, Tesch 1992:291). Vid övergången till yngre romersk järnålder blir tendensen till underbalansering ännu tydligare, och hus där mitskeppet utgör ca 30 % dateras ofta till denna period eller till folkvandringstid.

I Fosiematerialet finns samma tendens till krympande mitskepp under förromersk/romersk järnålder, dock finns stora regionala skillnader i de skånska och danska materialen (Björhem & Säfvestad 1993:275 f).

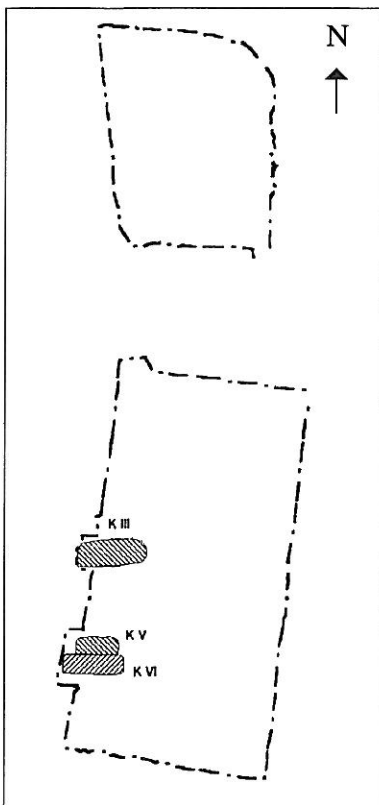
Endast två hus från kv Boplatsen, K III och K IX, har så tydliga vägglinjer att man säkert kan uttala sig om hur taket varit balanserat. Även till K VIII b har vägglinjer knutits som visar att huset i fas b kan ha varit överbalanserat, men då huset har byggts om och vägglinjen dessutom är något oregelbunden, bör inte alltför stora slutsatser dras. I K III, som daterats till yngre romersk järnålder/folkvandringstid, är mitskeppet ca 1,8 m brett och utgör ca 30 % av husets bredd, vilket gör huset tydligt underbalanserat. Enligt Tesch är detta karaktäristiskt för hus från folkvandringstid-vendeltid.

K IX har en mitskeppsbredd på omkring 3,5 m och är ungefär 7,5 m brett, vilket ger en balanserad konstruktion. Huset har daterats till yngre bronsålder.

Funktionsuppdelning i hus från yngre bronsålder har belagts i många fall. Tesch definierar fem olika typer av bronsåldershus där typ 2 utgör hus om cirka fem par bockar och en uppdelning i funktioner som också kan urskiljas i bockarnas placering: stalldelen karaktäriseras av tätare ställda bockpar och bostadsdelen av ett större avstånd mellan bockparen. I vissa fall finns rester av båsindelningar som stöder antagandet om funktionsuppdelning. I materialet från kv Boplatsen saknas dock det mesta av grundare stolphål som kan ingått i ytter- och mellanväggar. Ändå är det möjligt att med ledning av bockparens placering konstatera att funktionsuppdelning förekommer även här, i analogi med det skånska materialet. Från kv Boplatsen finns två tydliga exempel i K VII och K VIIIb, båda medelstora hus med tätare ställda bockar i öster, något som tyder på en uppdelning i en bostadsdel i väster och en ladugårdsdel i öster. I K VIIIb skulle de tätt satta bockarna kunna ha tillkommit genom att stolpar successivt bytts ut, men en troligare förklaring är att de ingår i en stalldel. I K VIIIb finns dessutom en härd i bostadsutrymmet, den enda härd som kunnat knytas till något hus i undersökningen. Också K IV har ett större avstånd mellan bockarna i väster och ett mindre avstånd mellan bockarna i öster, men placeringen av stolparna i övrigt ger inte en lika tydlig bild av ett hus delat i två huvudsakliga funktioner.

Järnåldershusen

I det i övrigt omfattande materialet från Köpinge finns endast få hus daterade till förromersk järnålder, men de som finns är något större än under bronsålder och har lätt svängda sidor. De två totalundersökta husen från Köpinge som daterats till början av förromersk järnålder är 20 resp 26 m långa. Uppdelningen, som under bronsålder kunnat ses i en stalldel och en bostadsdel försvinner och de takbärande

Tabell över koldateringarna från kv Boplatsen.

stolparna står på ett tämligen regelbundet avstånd om ca 3-4 m, något som är vanligt i Köpingområdet under hela äldre järnåldern (Tesch 1992: 246). Under senare delen av förromersk järnålder blir husen mycket långa, en utveckling som fortsätter in i romersk järnålder (Larsson 1996:54 f, Tesch 1992:311). Ett drag som enligt Larsson förekommer bland annat under förromersk järnålder är hus med divergerande takkonstruktioner (Larsson 1996:50). Med detta menar Larsson antagligen konvexa sådana. I Köpingematerialet kan man se att det under period III av förromersk järnålder blir ett större avstånd mellan bockarna. Det är vanligt med hus med sex par bockar (Tesch 1992:312).

De regionala skillnaderna vad gäller den äldre järnålderns hus är stora i Sydskandinavien (Tesch 1992:311). Många hus är extremt långa, till exempel två hus från Toftanäs i Malmö, (HG 319, 322) som mäter 38 m. Ett annat exempel på extremt långa hus är ett från Önsvala 4:6 i Nevishög socken, som är 50 m långt. I kv Bronsdolken i Malmö undersöktes ett 27 m långt hus (HG 324) som bestod av sex bockar med en bockbredd på 1,8-2,2 m och ett avstånd mellan bockarna på 3,6-4,5 m.

Det finns också mindre hus daterade till förromersk järnålder, bland annat två från den ovan nämnda boplatsen i Toftanäs, ett treskeppigt hus (HG 318) med tre bockar, en bockbredd på ca 2 m och ett avstånd mellan bockarna på drygt 5 m respektive ca 4 m. Huset var ca 13,5 långt. Från Fosie IV finns ett hus (HG 496) med tre bockar med en bockbredd på 1,65-1,95 m och ett avstånd mellan bockarna på knappt 3 m respektive 4 m. Huset var ca 9x5 m.

Utmärkande för K III är de tätt ställda bockarna, det smala mittskeppet och den lätt svängda vägglinjen. K III är tydligt underbalanserat (30 %) och bör på grund av detta, samt de radiometriska dateringarna, dateras till yngre romersk järnålder/folkvandringstid. Å andra sidan är de tätt ställda bockarna ett egendomligt drag för den dateringen. För Köpingområdet anger Tesch ett ökande avstånd under romersk järnålder, upp till 6-7 m mellan bockarna som ett utmärkande drag för husen från denna period (Tesch 1992:321) medan avståndet i K III endast är 2-2,5 m, utom längst i öster. Ett vanligt drag däremot är konvexa vägglinjer. Som exempel kan nämnas några hus från Halland, i Snöstorps socken, Brogård 1:9 m fl, hus XXII (HG 62) samt Brogård 1:26 anl 1-131 (HG 71) och Sannagård 3:1 i Vinbergs socken (HG 70).

Bristen på daterande fynd från kv Boplatsen komplicerar frågan om hur de olika husen skall dateras. Särskilt gäller detta K V och K VI, som också är svåra att datera på typologisk grund. K V är litet, endast ca 7,5 m i den takbärande konstruktionen, med tre tätt ställda bockar i väster och ett större avstånd till den östligaste bocken. Bockbredden är ca 2,5 m. Morfologiskt ansluter det till Teschs bronsåldershus typ 2, men är betydligt mindre än dessa. Det har tätt ställda bockar i väster och ett större avstånd i öster som möjligen bildar bostadsrummet. En ¹⁴C-datering gav äldre romersk järnålder.

K VI har ett relativt stort och jämt avstånd mellan bockparen, 3,5-4,2 m, en bockbredd på 1,8-2,2 m och består av fyra bockpar, men det är möjligt att huset har fortsatt åt väster. Vi kan således inte uttala oss om vare sig längden eller om antalet takbärare. K V och VI överlappar varandra och kan således inte vara samtida. Koldateringen från K V tyder på att det är från äldre romersk järnålder. Vad beträffar hus VI är det svårt att ge någon närmare datering än äldre järnålder.

Kronologi

Vid förundersökningen daterades fyra härdar och vid slutundersökningen daterades 15 stolphål och en härd. Dateringarna spänner över tiden från yngre bronsålder till folkvandringstid, med två undantag, en härd som daterades till sen medeltid och ett stolphål som daterades till äldre bronsålder. Där makrofossil från stolphål fanns att tillgå användes detta i första hand till att datera med. Kalibreringen har skett enligt

Stuiver & Becker 1986.

Tio av de tjugo proverna gav resultat som ligger ca 850-400 BC. Ytterligare två prover ligger i övergången mellan bronsålder och förromersk järnålder, 759-265 BC respektive 768-223 BC. Ett är något äldre eller 971-595 BC. Den största tyngdpunkten ligger således från bronsålderns perioder V-VI till det första århundradet av förromersk järnålder. Sen bronsålder och tidig förromersk järnålder ger ofta stor spännvidd i dateringarna. Skillnaden mellan ett och två sigmas säkerhet är däremot inte särskilt stor.

Den kronologiska tolkningen försvåras av att den undersökta ytan endast omfattar ca 7 000 m² av en boplats vars totala utbredning i tid och rum vi inte känner. Med största sannolikhet fortsätter bosättningsområdet både åt norr och åt väster. Dateringarna tyder på att många av husen är i stort sett samtida – i ett arkeologiskt tidsperspektiv. En tänkbar kronologi skisseras i det följande.

Det äldsta huset på området är K XII, det tvåskeppiga långhuset, som bör dateras till neolitikum. Att neolitisk aktivitet förekommit på platsen visar också fyndet av ett avslag från ett slipat flintföremål.

RAÄ 113, en skärvstenshög belägen ca 80 m norr undersökningsområdet, undersöktes delvis 1986 och daterades till äldre bronsålder. Även en datering från K IX tyder på aktivitet under äldre bronsålder, trots att inga hus påträffats som kunnat knytas till äldre bronsålder. Då vi har två dateringar från K IX måste utgångspunkten vara att den yngre av källkritiska skäl är mer sannolik. Denna ¹⁴C-datering, samt det regelbundna avståndet mellan bockarna, tyder på att huset kan vara från mellersta eller yngre bronsålder och är det äldsta av bronsåldershusen.

K IV, K VII, VIII och X är ungefär samtida och har varit i bruk omkring bronsålderns period VI. Möjligen har den mindre konstruktionen XII fungerat som uthus till K X.

K V och K VI kan inte ha existerat samtidigt, men båda hör antagligen hemma i romersk järnålder.

K III är det yngsta huset på platsen och dateras till yngre romersk järnålder/folkvandringstid.

Fynd och koldateringar visar att området nyttjats av människor under lång tid. De samstämmiga dateringarna av flera hus till omkring 600 BC gör det lockande att föreslå att åtminstone några hus varit samtida, särskilt i ljuset av den expansion i markutnyttjandet som kan utläsas ur pollendiagrammet från det närbelägna kärret. Emellertid bör inte livslängden för ett förhistoriskt långhus varit lång, och om det som framkommit vid undersökningen av kv Boplatsen verkligen varit en by är det rimligt att anta att det snarare skulle avtecknat sig genom dels en större mängd hus, dels genom större spännvidd i dateringarna. Om det i framtiden ges möjlighet till fortsatta undersökningar på ytor i anslutning till kv Boplatsen kanske frågan kan besvaras.

Prov nr	Anr	Atyp	¹⁴ C BP	¹⁴ Cålder kalibrerad	1Σ	2Σ
Ua-10485	200	hård	2 540±55	787 BC, 772 BC, 668 BC, 665 BC	797-455 BC	820-415 BC
Ua-10486	333	stph	2 570±65	792 BC	805-598 BC	889-434 BC
Ua-10487	444	stph	1630±70	414 AD	264-533 AD	240-580 AD
Ua-10488	515	stph	1705±70	264 AD, 275 AD, 341 AD	235-413 AD	130-532 AD
Ua-10489	591	stph	1895±65	78 AD, 122 AD, 125 AD	28-212 AD	90 BC-316 AD
Ua-10490	627	stph	2555±65	789 BC	802-565 BC	830-415 BC
Ua-10491	696a	stph	2545±65	788 BC, 666 BC, 665 BC	800-454 BC	830-412 BC
Ua-10492	696b	stph	2530±65	769 BC, 671 BC, 663 BC	797-450 BC	830-410 BC
Ua-10493	705	stph	2645±70	807 BC	892-792 BC	971-595 BC
Ua-10494	708	stph	3100±55	1409 BC	1436-1319 BC	1500-1135 BC
Ua-10495	1138	stph	2465±70	756, 691, 656, 653, 589, 579, 543, 527, 525, 459 BC	787-410 BC	800-400 BC
Ua-10496	1153	stph	2490±65	761, 683, 659, 633, 620, 612, 594 BC	790-415 BC	800-400 BC
Ua-10497	1237	stph	2560±60	790 BC	802-595 BC	830-434 BC
Ua-10498	1244	stph	2510±70	765, 677, 661, 606, 605 BC	794-435 BC	820-400 BC
Ua-10499	1311a	stph	2365±55	405 BC	508-394 BC	759-265 BC
Ua-10500	1311b	stph	2485±55	760, 685, 658, 635, 618, 613, 593, 568 BC	788-415 BC	800-400 BC
Ua-4611	11	hård	2185±75	349, 318, 309, 302, 228, 222, 209 BC	384-168 BC	400-4 BC
Ua-4612	46	hård	435±65	1440 AD	1421-1488 AD	1331-1637 AD
Ua-4613	50	hård	1890±80	80, 114, 126 AD	26-226 AD	92 AD-335 AD
Ua-4614	97	hård	2370±75	406 BC	752-391 BC	768-223 BC

Fig 28. Tabell över koldateringarna från kv Boplatsen

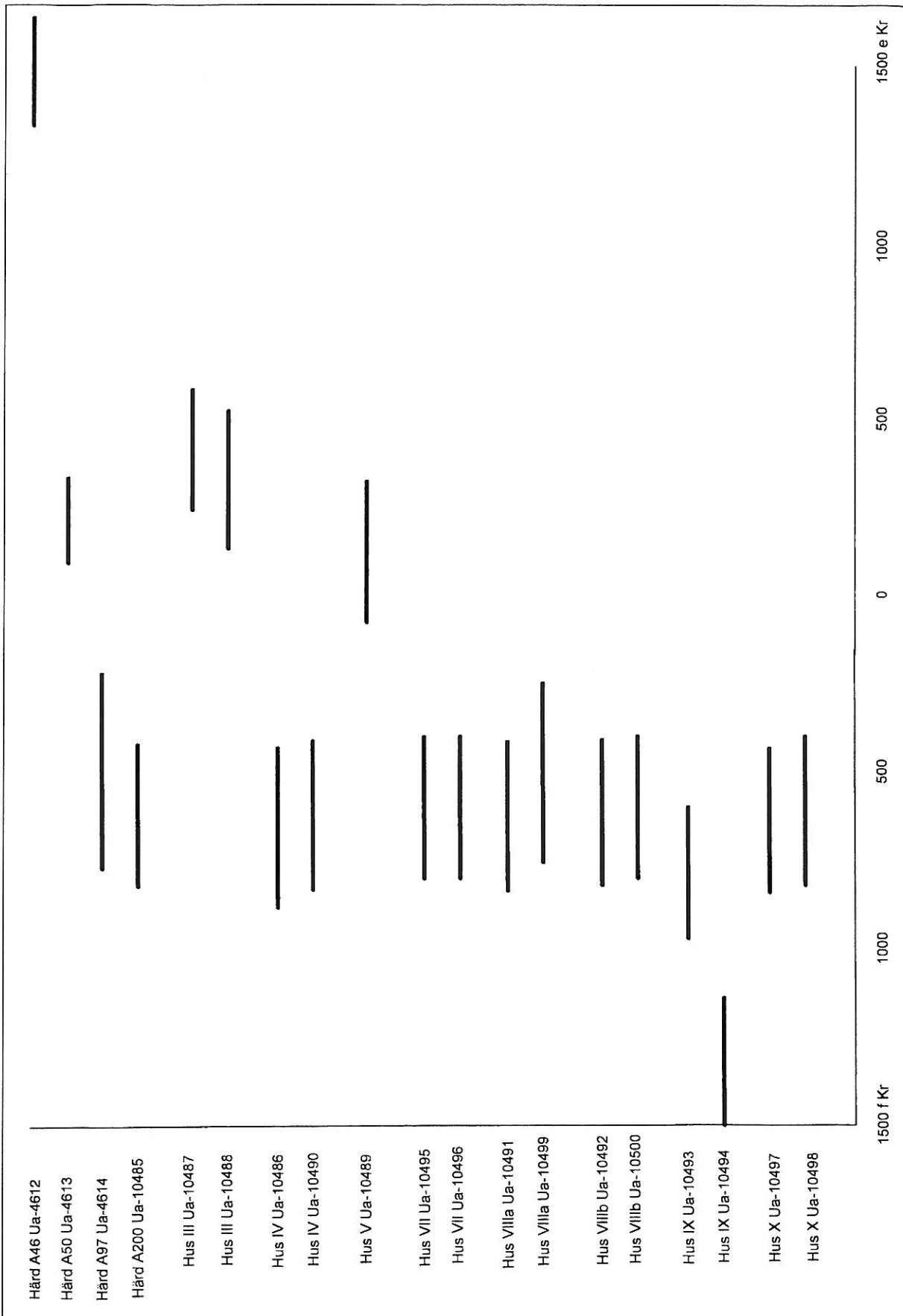

Fig 29. Samtliga koldateringar från kv Boplatsen, redovisade med två sigma

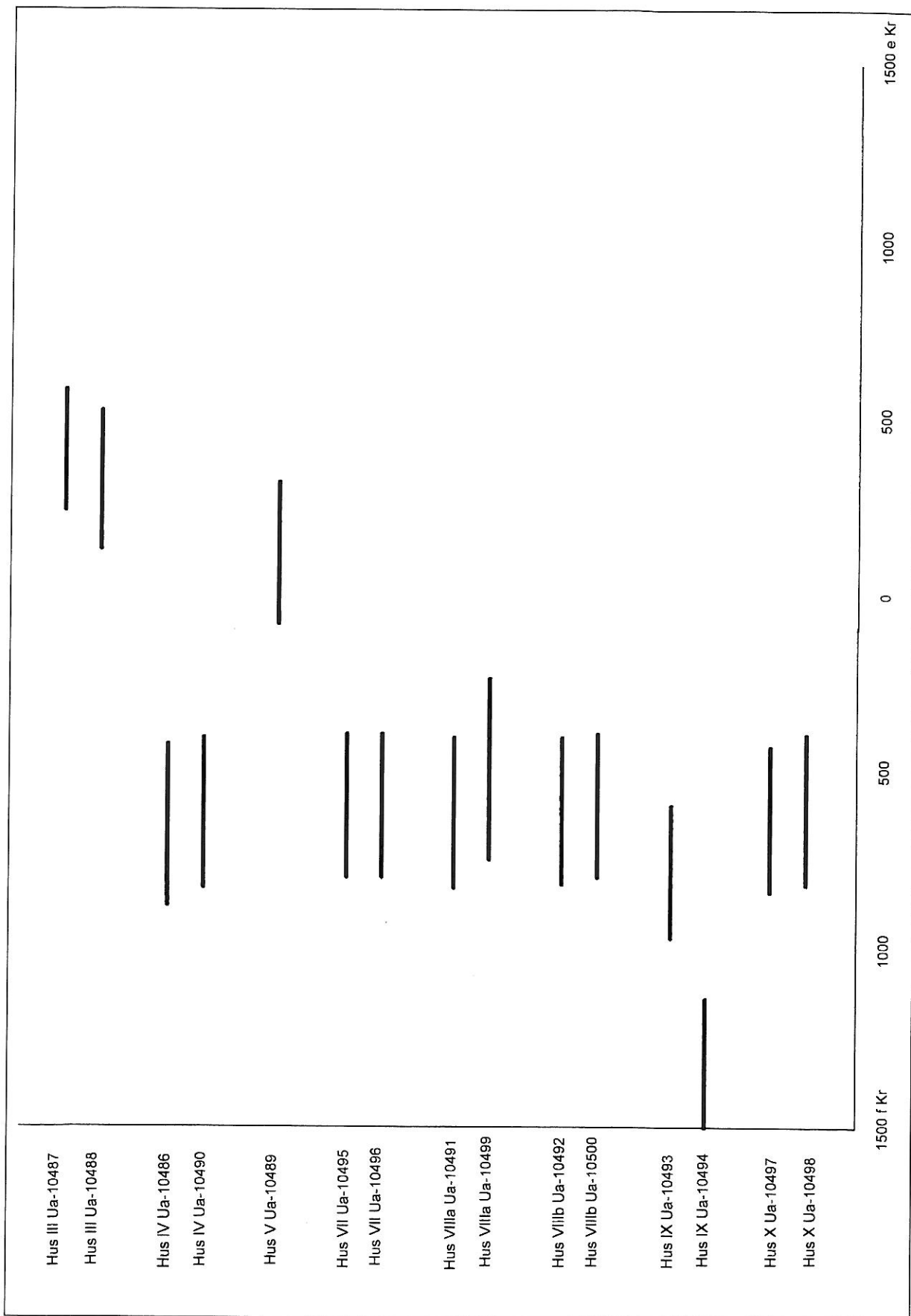

Fig 30. Dateringarna från de olika husen, redovisade med två sigma.

BEBYGGELSE OCH KOLONISATION PÅ KRONOBERGNSÄSET

Kronobergsnäset är rikt på gravar från många förhistoriska perioder. Gravarna bör spegla bebyggelseenheter. Då få gravar har undersökts och daterats i regionen är det svårt att med säkerhet bygga ett kolonisationsförlopp på gravformerna. Om man utgår från de säkrast daterade typerna kan en översiktlig bild nås. Att hällkistor och större rösen kan dateras till ett äldre skikt, senneolitikum-äldre bronsålder, samt att gravfält med bland annat högar kan dateras till yngre järnålder kan antas gälla generellt över landet. Tidsställningen för större, ensamliggande, ej övertorvade stensättningar av olika slag samt mindre rösen är mer osäker. Sannolikt hör åtminstone rösen och ensamliggande stensättningar vilka har en diameter på ca tolv meter och mindre till äldre järnålder, medan de större stensättningarna på femton meter och däröver sannolikt hör till bronsålder. En stensättning med femton meters diameter daterades till bronsålderns period III med ledning av ett bronsspänne vid en undersökning i Hovshaga i mitten av 1980-talet. Kvadratiska stensättningar hör sannolikt hemma i äldre järnålder. Med denna indelning som grund utkristallierar sig tre tidsskikt på Kronobergsnäset. I det första skedet, senneolitikum-äldre bronsålder, finns fyra områden med gravar och daterade lämningar; ett vid Kronobergs kungsgård, ett omkring Lilla Fjäll, ett vid Lugnet och ett omkring Gustavslund-Nyelund. Kv Boplatsen är belägen i området i anslutning till Lilla Fjäll.

Den äldre järnålderns landskap täcker betydligt större ytor, och kan delas upp i minst nio områden. De fyra tidigare områdena är i bruk också under äldre järnålder. Från tre av de äldre områdena finns gravar av bronsålder/äldre järnålderstyp. Från Kungsgården finns daterade lämningar från äldre järnålder i form av sekundära gravläggningar i en undersökt hällkista men inga synliga gravar av äldre järnålderstyp. Möjliga bebyggelseenheter som tillkommit och varit i bruk under äldre järnålder är området kring RAÄ 117, ett röse med en diameter på 9 m, RAÄ 178, ett område med fossil åkermark samt rösen och stensättningar, området kring RAÄ 281, en stensättning på 11 m i diameter, området kring RAÄ 282 och 283, två stensättningar med en diameter på 10 respektive 11 meter, samt området kring RAÄ 294, fossil åkermark med rösen och stensättningar. I alla dessa områden finns fossil åkermark i form av röjningsrösen.

Möjligen representerar dessa områden kärnan i nio olika gårdar/byar. Det som möter oss i fornlämningsskildern från äldre järnålder är en bygd som efter sin tids förutsättningar och försörjningsstrategi var fullkoloniserad. Det är resultatet av många århundradens samlade aktiviteter vi ser. Om man ser till den äldre järnålderns lämningar, är de mer ytmässigt spridda än lämningarna från de två andra tidsskikten. Det är inte säkert att alla de områden som avgränsats varit i bruk samtidigt, men utgångspunkten är att de speglar slutskedet i en efter den äldre järnålderns förhållanden fullkoloniserad bygd. Expansionen har gått från de centrala områdena på Kronobergsnäsets högre partier, som koloniserats först och som sedan kontinuerligt brukas fram i nutid, och ut mot de mer perifert belägna men odlingsbara markerna i väster och i öster. Vid skiftet mellan yngre och äldre järnålder sker en omorganisation av bebyggelse och landskapsutnyttjande.

Den yngre järnålderns lämningar utgörs av tre gravfält, RAÄ 111 med bland annat 26 högar, RAÄ 114 med fem högar och en rest sten samt RAÄ 90 med fyra högar och 16 stensättningar. Gravarnas utbredning skiljer sig alltså från hur bilden sett ut under äldre tid. En tolkning är att bebyggelsen flyttar samman till tre enheter. Det som avspeglar sig i fornlämningsskildern är en omfattande omorganisation av markanvändningen och bebyggelsemönstret. De bakomliggande orsakerna till detta torde vara flera. En kan vara att jordbruket läggs om från långtidstråda till ensäde, en annan men relaterad orsak kan vara inflyttningen till byar från en mer spridd bebyggelse. Samhällets organisation och maktstruktur är faktorer som inte bör underskattas när det gäller övergripande förändringar i organisationen av markutnyttjandet. Den centrala makten har i senare tider tydligt manifesterat sig på Kronobergsnäset. Rikedomerna på gravfält från yngre järnålder i och kring Växjö stad, och inte minst fornlämningsskildern på själva Kronobergsnäset med angränsande områden, visar på en bygd av viss betydelse under yngre järnålder. Med tanke på bynamnen, Hov och Tjuraby, bör inte Kronobergsnäset uteslutas som förhistoriskt maktcentrum av åtminstone regional art.

Senast vid tidpunkten för omorganisationen vid yngre järnålderns inträde bör ensädet ha införts, vilket medför att behovet av åkermark krymper. Byterritoriet utnyttjar ändå samma areal som tidigare, då

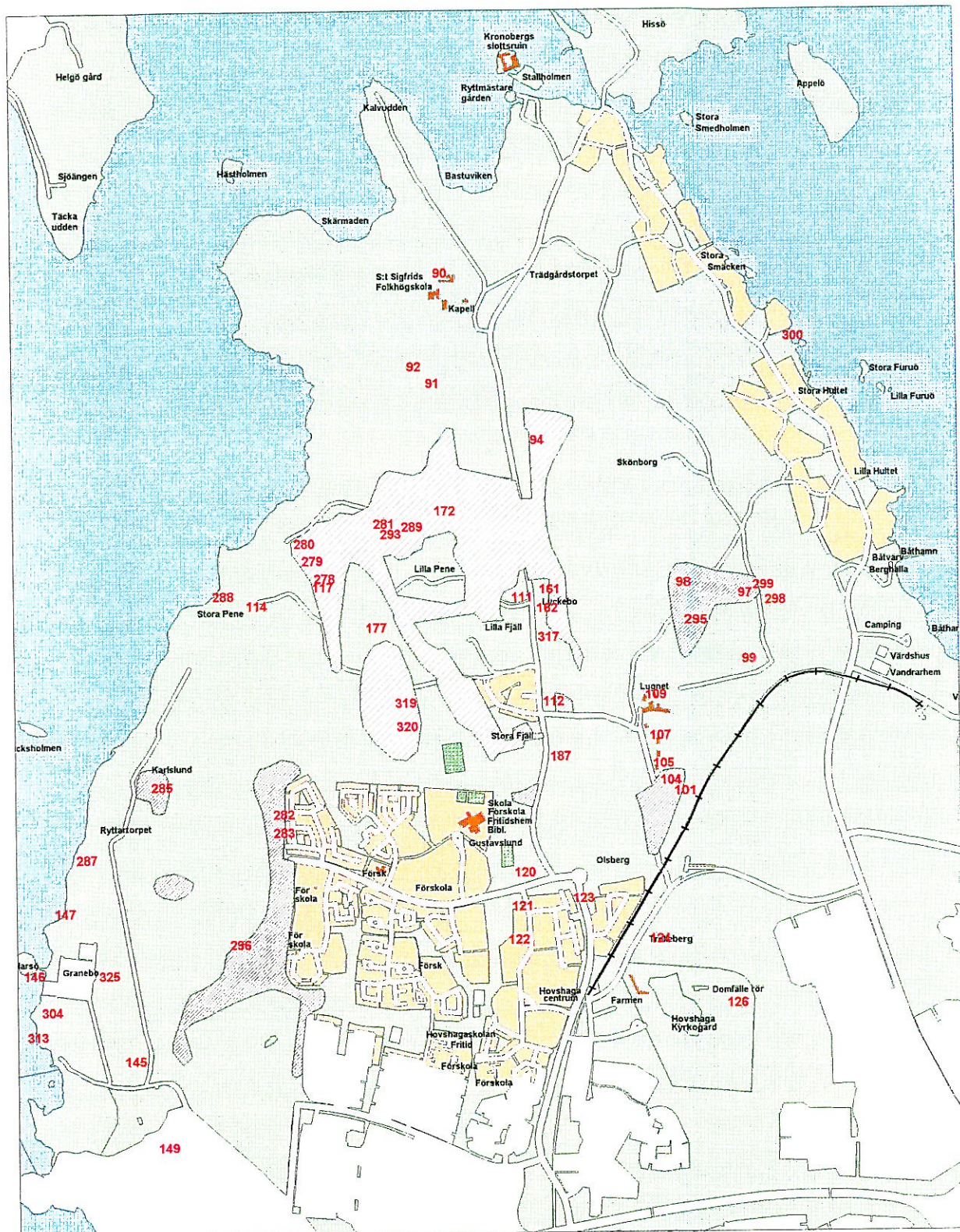

Fig 31. Fornlämningar på Kronobergsnåset.

det som upphör att vara åkermark istället nyttjas som äng och utmark. Då den undersökta ytan utgjordes av totalröjd åkermark har relationen till den tidigare åkermarken inte kunnat undersökas.

Inom området finns tre gravfält, men bara Tjuraby är känt från historisk tid. Har fler byar funnits i närheten av Kronoberg? En tänkbar förklaring är att gravfältet vid Kungsgården tas ur bruk som begravn-

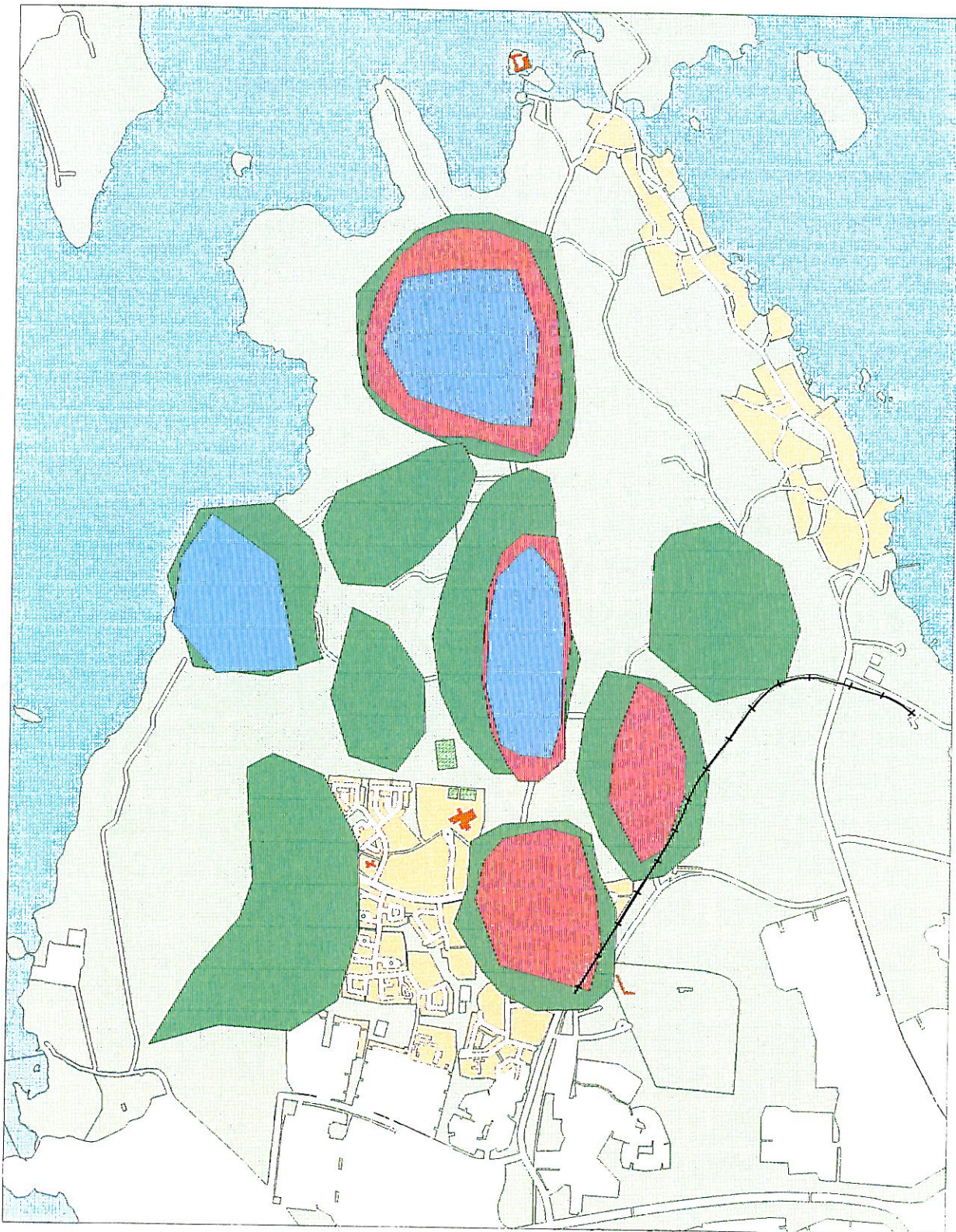

Fig 32. Förslag till kolonisationsförlopp på Kronobergsnäset. Röda områden tas i bruk under neolitikum/äldre bronsålder. Gröna områden visar expansionen under äldre järnålder. Blå områden motsvarar den yngre järnålderns bebyggelseområden.

ningsplats tidigare än RAÄ 111, möjligen i samband med ändringar i den sociala bytillhörigheten. Detta behöver inte ha påverkat bebyggelsens läge. Det lilla gravfältet med sex gravar vid Stora Pene kan vara

en avknoppning eller avgärda enhet, tillkommen under sen vikingatid.

Enligt en geometrisk avmätning från 1725 ligger torpet "Fjällen" mitt emellan de två schakten i kv Boplatsen. Området är utmärkt till kungsgården. På platsen ligger nu en sentida källargrund, RAÄ 181. Torpets ålder är osäker, men det kan inte uteslutas att det går ner i medeltid. Något som tyder på medeltida aktivitet på platsen är en datering till senmedeltid från en härd i det södra schaktet. Några andra daterade lämningar från medeltid framkom inte vid undersökningen.

Pollenanalysen visar en tydlig kontinuitet i markutnyttjandet från äldre bronsålder och framåt, fornlämningsbilden likaså. Den arkeologiska undersökningen visar att kv Boplatsen använts vid bosättningar under yngre bronsålder och äldre järnålder av en jordbrukande befolkning, antagligen också under neolitikum/äldre bronsålder, att döma av det som tolkats som ett tvåskeppigt långhus samt av koldateringar och fynd.

LITTERATURLISTA

- Borna, Helena & Kaliff, Anders, 1992. Utredning etapp II och förundersökning. Riksantikvarieämbetet. Norra Hovshaga. Rapport.
- Ambrosiani, Björn, 1973. Arkeologisk undersökning 1968. Fornlämning 148, Araby, Växjö stad, Småland. Riksantikvarieämbetet 1973 B 1.
- Björhem, Nils & Säfvestad, Ulf, 1993. Fosie IV. Bebyggelsen under brons- och järnålder. *Malmöfynd* 6. Malmö.
- Digerfeldt, Gunnar, 1972. The Post-Glacial development of Lake Trummen. Regional vegetation history, water level changes and palaeolimnology. *Folia limnologica Scandinavica* 16.
- Elgqvist, E, 1931. Studier i södra Smålands bebyggeslehistoria. Hylltén-Cavalliusföreningens årsbok 1931.
- Ekström, Jonas & Lagerås, Per, 1995. Jordbruk och vegetation vid Hovshaga under förhistorisk och historisk tid. En pollenanalytisk studie norr om Växjö. *Lundqua Uppdrag vol 23*
- Herschend, Frands, 1989. Changing houses. Early medieval house types in Sweden 500 to 1100 A.D. *Tor vol 22*.
- Hyenstrand, Åke, 1984. Fasta forn lämningar och arkeologiska regioner. Riksantikvarieämbetet. Rapport.
- Högrell, Lotta & Skoglund, Peter, 1995. Slutundersökning, kv Universitetet. Rapport Smålands museum.
- Jakobsson, Mikael, 1992. Arkeologisk utredning etapp I, Norra Hovshaga, Utredningsgruppen,- Riksantikvarieämbetet. Rapport.
- Kronobergs Natur. Naturvårdsprogram för Kronobergs län. Länsstyrelsen i Kronobergs län 1989.
- Kyhlberg, Ola (red) Hus och gård i det förurbana samhället. Katalog Arkeologiska undersökningar skrifter nr 13. Stockholm.
- Lagerås, Per, 1996. Vegetation and land-use in the Småland Uplands, southern Sweden, during the last 6000 years. *Lundqua thesis volyme 36*.
- Larsson, Mats, 1996. Förhistoriska och tidigmedeltida hus i södra Sverige. I: Kyhlberg, Ola (red) Hus och gård i det förurbana samhället. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar skrifter nr 14. Stockholm.
- Larsson, Lars-Olof, 1991. Växjö under 1000 år. Växjö.
- Skoglund, Peter, 1994a. Arkeologisk förundersökning, kv Boplatsen. Rapport Smålands museum.
- Skoglund, Peter, 1994b. Arkeologisk förundersökning, kv Nyelund. Rapport Smålands museum.

Tesch, Sten, 1992. Long-term development of a settlement region on the coastal plain – the Köpinge area. *The archaeology of the cultural landscape*. Field work and research in a south Swedish rural region. Ed Larsson, Callmer & Stjärnquist. Lund.

Tesch, Sten, 1992. House, farm and village in the Köpinge area from Early Neolithic to the Early Middle ages. *The archaeology of the cultural landscape*. Field work and research in a south Swedish rural region. Ed Larsson, Callmer & Stjärnquist. Lund.

Vogel, Ragnhild, 1993. Antikvarisk kontroll, Nybygget. Rapport Smålands museum.

Åhman, Eva, 1994. Rapport över arkeologiska undersökningar RAÄ 112, 113, 115, 116, 122 och 123. Rapport. Smålands museum.

OTRYCKTA KÄLLOR

Topografiskt kartblad 5 E Växjö SO
Ekonomiskt kartblad 5E 2h Kronoberg
Hydrologisk karta över Kronobergs län

Lantmäteriets arkiv i G-län.
Akt 90, Växjö sn.
Riksantikvarieämbetets fornminnesregister
Växjö socken

Smålands museums topografiska arkiv:

Anderbjörk, Jan Erik, 1945. Kronobergs kungsgård Växjö stad Småland

Floderus, Erik, 1937. Kronoberg Växjö landsförsamling Småland

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Topografiskt kartblad	5E Växjö SO
Ekonomiskt kartblad	5E 2h Kronoberg
Koordinater	63105/14386
Höjd över havet	175-178 m
Fältarbetstid	950427-950620
Fältledare	Peter Skoglund Lotta Högrell
Personal	Lena Wilander Åsa Jönsson Markus Keinänen
Fornlämning	RAÄ 187, Växjö sn
Typ av exploatering	Husbyggnation
Länsstyrelsens Dnr	220-6118-92
Smålands museums dnr	110-193/94

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande ÖLM-G 35-11-94:03

Dokumentationsmaterialet förvaras i Smålands museums kulturmiljöavdelnings arkiv.